

EESTI KIRJANDUS

SISU:

- D. PALGI: A. H. Tammsaare †.
J. VIIRET: Prof. Julius Mark 50-aastane.
K. SANG: Eesti novell a. 1939.
H. VIIRES: Eesti draamakirjanduse madalseis ja 1939. a. draamatoodang.
S. SINIMETS: A. Grenzsteini osa eesti kirjakeele arendamisel.
J. MÄGISTE: Lõuna-Eeesti sõna pal'kna(s) 'kangarull' seletuseks.
E. TILLEMANN: V. Adams — Tunnetuse tund.
A. SANG: J. Semper — Kivi kivi peale.
B. SÖÖT: P. Krusten — Kalle Jaanuse kättemaks.
M. SILLAOTS: J. Jaik — Tolmukull.
E. RAUDSEPP: P. Manteuffel — Ajaviide peeru valgusel.
A. PALM: K. Matisoo — Öppursõdur jutustab.
J. VIIRET: F. Oinas — Petõfi.
G. RÄNK: Studia Fennica III.
Eesti raamatute üldnimestik 1937. a. alates. 31. poogen.

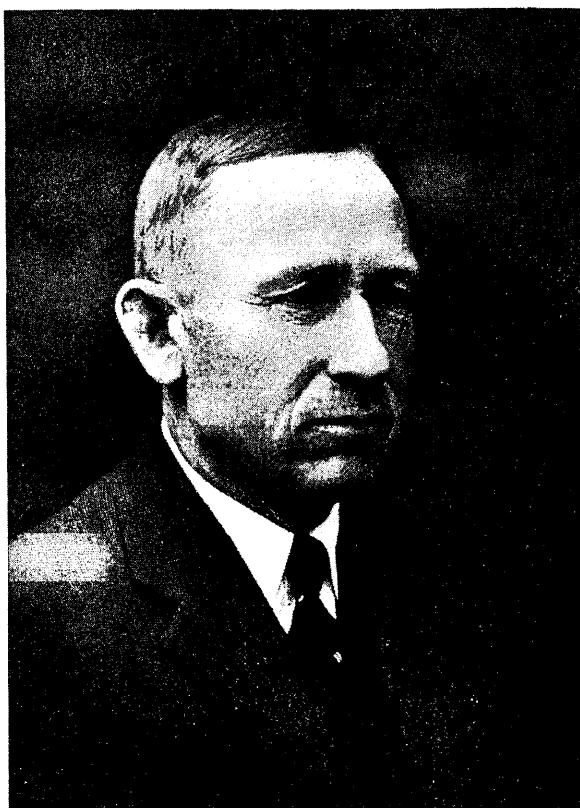
N° 3

19. MÄRTS

1940

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

A. Hartzen-Tammsaare.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI *sf. 10*

TARTUS

MÄRTS 1940

NR. 3

A. H. TAMMSAARE †

30. I 1878 — 1. III 1940.

A. H. Tammsaare elutee lõppes põrutavalt äkki ja ükski poolehoid ei suuda tema maise mina saatuses midagi enam muuta, ehk küll pikal, pikal ajal oli see võimalik. Ent sügav poolehoid võib nüüdki veel suuresti kaasa aidata A. H. Tammsaare vaimse mina sügavamale ning laiemale mõjulepääsule. Ja nii võib teostuda senisest täiuslikumalt A. H. Tammsaare eluvõitlus: ta elukülv võib nüüd ja edaspidi märksa suuremat vilja kanda, kui on kandnud seni. A. H. Tammsaare ei olnud inimeste ega enda saavutustega rahul tema eluajal, kindlasti mitte. Tulevik võiks aga kujuneda teiseks, ja siin on meil võimalus mitmekordistada saaki sellest külvist, mida on teinud A. H. Tammsaare väsimatult — kuni murdumiseni.

A. H. Tammsaare on pärandanud rea kõrgeväärtuslikke teoseid, ta on kogu aja võidelnud tõe nimel, kuid imelik, meie ei tea hästi, mis on ta tõde. Muidugi on võimalik koostada väga üksikasjaliselt A. H. Tammsaare eluvaade, väga viljakas kogu mõtteid saab A. H. Tammsaare vaadetest, mis ta väljendanud mitmesuguste elunähtuste puhul, kuid ometi polnud A. H. Tammsaare tõe kuulutaja, tõe tutvustaja, tõe defineerija, teatud tõe kui vaadete süsteemi levitaja. A. H. Tammsaare ei pärandanud meile õpetust, kuidas elada ja mis on tõde. See on teinud A. H. Tammsaare osalise pessimismi süngemaks, kui see oli tõeliselt, ja see on teinud tema üksinduse passiivseilmelisemaks.

A. H. Tammsaare kalduvus dialektikasse, paradoksidesse ja isegi sofistikkasse on olnud nähtavasti osalt aja pärand ja teiseks teame, et ta oli teravmeelne ja elav vestleja, kelle mõte sädeles mitte seepärast, et tahtis end näidata, vaid et oli tarve väljendada. A. H. Tammsaare rohkeseõnalisus teatud idee, teatud nähtuse tuuma ümber ei tekkinud sellest, et ta oleks püüdnud auku pähe rääkida. Tal oli tohutu palju tähelepanekuid inimestest, ta

elas valuliselt kaasa inimese pimesikumängule maailmas ja ta ei väsinud sellest rääkimast, ta ei väsinud seda kujutamast.

Peamiselt ta just kujutas. Kujutas väga tihti sõnarohke dialoogi ja väikeste ning tuttavategi nähtuste kaudu. Lugeja hindas ja hindab eriti just seda kriitilist mõtet, millest läbi murdudes said tuttavlikudki elunähtused erilise tõlgenduse. A. H. Tammsaare võttis seisukohti poolt ja vastu, kahtles, kaalus ja ironiseeris, valgustas paralleeli või kontrasti kaudu, kuid ta ei teinud ise lõplikke järeldusi. Ta ei viinud lugejat isegi lõplike järelduste tegemise läveni. Ja selleks on eriline põhjus: õiget järeldust võib teha mitmest seisukohast, mitut moodi, vastavalt eeldustele ja tingimustele. Lõpliku üldjärelduse tegemine on ühekülgne, ja üks tehku siis järeldusi igauks ise, sest niimoodi on ühekülgsus õigel kohal.

A. H. Tammsaare lahkab oma teostes elu ja avaldab sel puhul mitmesuguseid mõtteid. Tal pole tarvitsenud silmas pidada suuri probleeme kui teose põhiideid, sest ta pilk ulatas sügavale — ja nii tekkisid suured probleemid iseenesest. Tema nükeliste mõtete kaudu saame tihti tõe lävele.

Mis on tõde? See ei näi olevat A. H. Tammsaarele väga pakiline küsimus. Ta on näit. palju rääkinud Jumalast, usust jne. Ta ei ole aga valemisse sulgenud Jumala olemasolu või mitteolemasolu veendumust, ta on näidanud, kuidas reageerib inimese vaim ja argielu mõistus sellele ideele. Ta rääkis palju inimese eetilisest tasemest, kuid ta ei püüdnud paragrahvidesse raiuda inimsoo moraalikoodeksit. Ta ei tahtnud olla ühegi õpetuse õigeusklik pooldaja ega kuulutaja. See ei tulnud mitte elupelgusest, vaid asjaolust, et see küsimus polegi tähtis. Üksik inimene oma eluga ei muuda tõe olemasolu ega koosseisu, tõde jääb tõeks, ta on olemas kõikjal ümberringi — ja teda pole kuski valmi kaubana. Tõe valgus on mitmesugune vastavalt tõe kandjale. Mitte selleks pole tarvis elada ja surra, et defineerida tõe, et leida tõe teoorias, vaid sellepärast hukuvad inimesed põlvest põlve, et nad ei leia teed, kuidas elada tões. Isegi tee tõe juurde ei näi olevat liiga keeruline. Näit. Põrgupõhja uus Vanapagan on üsna õigel teel tõe juurde. Kuid ühiskond ja kogu maailm on oma senise arenemisega ja inimese egoismi vördjaskalike avaldustega kudunud otsekui võrgu ümber inimese mõtete ning tegude; üksik isik takerdub oma kasvatuse, seltskonna, ühiskonna võrku, üksik rahvas võib kaduda nagu kärbes maailma ämblikuvõrgus. Siin on miljoneid põhjusi, on miljon eksiiteed.

Kas saab sellesse tuua valgust väheste sõnadega? Kas saab seda selgitada mingi õpetusega? Kas saab sellest painajast lahti, kui kord oled hakanud teda jälgima?

Ei. Jälgija kujuneb ise jälitatavaks: ta heitlus kujuneb alatasta suurenevaks eluülesandeks, millest pole pääsu.

A. H. Tammsaare suuremaks puuduseks on peetud rohkesõnalisust, mis deformeeris teose ehitust, mis tõi kaasa monotoonust. Kuid selleski A. H. Tammsaare veas on ikka leitud ka väärtusi: ka tuttavate mõtete keerutamises oli siin-seal ikka keeranud sisse mõni eriline vaatekoht, mõni eriline tähelepanek, mõni eriline paralleel või kontrast. Ja mis kõige tähtsam: ka monotoonuses osas hõõgus autori kirklik kaasaelamine inimesele. See lõi alati lisaväärtusi, olgu siis see lisaväärtus ka ainult varjundis. Väike varjund on olnud mõnigi kord see säde, mis on lugejat soojendanud ning paelunud.

A. H. Tammsaare tundis väga tugevasti kaasa inimese vaimsele käekäigule sessinases maailmas. See kirklik kaasaelamine põletab, see hõõgus tekib kaasakannataja oma isikliku elujõu kulul, ja polegi midagi uskumatut, kui organism kord äkki ütleb üles. Arvestades kõike seda, mis A. H. Tammsaare on kirjutanud surmast, on kirjutanud kaost, mis ilmneb siis, kui ennast on palju antud, arvestades Vargamäe Andrese vaikset eluotsa poja käte vahel heinaküünis („Tõde ja õigus“ V, lk. 401 jj.), võib öelda, et surm polegi midagi kurja.

A. H. Tammsaare surmast kuulates on meil, eestlastel, olnud valus muidugi selle saatusliku paratamatuse äkilisuse ja selle paratamatuse valjuse pärast, kuid valusam on veel miski muu — A. H. Tammsaare elutöö jäi pooleli.

Peale oma suurteost „Tõde ja õigus“ andis A. H. Tammsaare sõnastuse erandlikele inimkujudele ja erandlikele olukordadele. Neist jäi mõnest tunne, et see on vahepala, et see on ärareageerimine ja võib-olla päevliku leiva teenimine. Paaris teoses peale „Tõde ja õigust“ ei saanud A. H. Tammsaare end näidata täies sügavuses, ta ei saanud neisse mahutada elutundmise küllust, mis tal oli kogunenud. „Põrgupõhja uues Vanapaganas“ haaras ta küll juba sügavamasse ellu, see kujuneski väljapaistvaks teoseks, kuid siingi takistas allegooriline ülesehitus haaramast elu kogu selle sügavuses; võib-olla taltsutas lahkamise teravust ka aja eriolukord. A. H. Tammsaare tuhanded lugejad vahest ootasid, et kirjanik võtab jälle kord käsile elu laias ning sügavas haardes, nagu ta oli võtnud „Tõe ja õiguse“ üksikuis kõiteis. Kujundamist ja uueütlemist pidi olema kirjanikul palju — seda näita-

vad üksikud jooned tema viimastest teostest, mis on kirjaniku loominguääsilt tulnud kildudena muu hulgas, kuid mis helgivad erilist valgust, kuigi ise on igapäevased.

Mitte ainult loomulik usk A. H. Tammsaare loomevõimesse, vaid just ta loomingukäik äratas põhjendatud arvamust, et tuleb veel mõndagi, mis sisaldab palju. A. H. Tammsaare looming katkes keset elujõulist eneseteostust, polnud kuski veel märgata loomingulise õhtupooliku saabumist, ja seepärast on ta surm eriti valus paratamatus.

A. H. Tammsaarel jäi pooleli — see on traagiline saatuse-löök kirjandusele ja rahvale, kes püüab end kindlustada, et toime tulla eluvõitluses teiste rahvaste keskel. Isiku traagikale kaasneb rahva traagika.

D. Palgi.

PROF. JULIUS MARK 50-AASTANE.

Soome-ugri võrdlevas keeleteaduses on Eesti tähtsus uuri-jate kasvatajana Soome ja Ungari kõrval XIX sajandi keskpaigast alates järjekindlalt tõusnud. Finnougristika alal tunnustust võitnud keeleteadlastena, kellel on olnud ühel või teisel viisil tihedaid sidemeid Eestiga, kerkivad möödunud sajandist kõige-pealt esile J. F. W i e d e m a n n, M. V e s k e ja N. A n d e r - s o n.

Kaasajal on Eesti üheks nimekamaks esindajaks finno-ugristide rohkearvulises peres Tartu ülikooli uurali keeleteaduse korr. prof. dr. phil. J u l i u s M a r k, kes 27. märtsil saab 50-aastaseks.

Prof. Julius Mark on sündinud talupidaja pojana 27. III 1890 Virumaal Haljala vallas Idavere külas. Õppis Idavere ja Kandle külakoolis, Rakvere linnakoolis ja Tallinna Aleksandri Gümnaasiumis kuni a. 1911, mil astus Tartu ülikooli õppima indo-euroopa võrdlevat keeleteadust ja klassilist filoloogiat. 1912. a. suvel viibis keeleõppimise eesmärgil Ungaris. Sama aasta sügisel siirdus Helsingi ülikooli, kus valis õppeaineiks soome-ugri võrdleva keeleteaduse, rahvaluule ja etnograafia, kuid pidi üli-kooliõpingud a. 1915 Maailmasõja tõttu katkestama. Lõpetas eksternina Helsingi ülikooli cand. phil. astmega 1918, magist-reerus sealsamas 1919 ja omandas dr. phil. astme 1923. aastal.

1915. a. studiumi katkestades astus ta teenistusse Viiburi kindluse õhupalli-jaoskonda ja võttis inseneriväe lipnikuna osa sõjategevusest Riia rindel a. 1916 ja 1917. Haiguse tõttu vabanes

PROF. J. MARK

sõjaväest 1918. a. algul. Eesti Vabadussõja ajal teenis 1919. a. detsembrist kuni 1920. a. aprillini n.-leitnandina meie sõjaministeeriumis. Vahepeal Ajutise Maanõukogu diplomaatilise esindajana Eesti välisdelegatsiooni koosseisu kuuludes aitas ta Helsingis 1918. a. okupatsiooni ajal kodumaaga ühendust pidada. Valiti Tartu eesti ülikooli uurali keeleteaduse professori kohustetäitjaks 12. IX 1919, alustas õppetegevust ülikoolis 1921. aasta II semestril ja kinnitati korraliseks professoriks 1. XI 1923. Ta on olnud filosoofia-teaduskonna dekaaniks 10. XII 1924 — 20. V 1925 ja 1. I 1937 — 31. XII 1939.

Prof. J. Margi teaduslikku tegevust iseloomustab vali enese-kriitika ja selge ainekäsitus. Tema doktori-väitekirj „Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. I Hälfte. Einleitung, frühere Arbeiten, die Possessivsuffixe in den ostseefinnischen Sprachen“, mis ilmus Helsingis 1923. a. ja täiendatult 1925. a. väljaandes „Mémoires de la Société Finno-Ougrienne“ LIV, annab tunnistust laialdase ainestiku tundmisest. Sama põhjalikkuse ja selge pilguga on tehtud tema muudki uurimused, milledest enne kõike mainitagu „Zum längeren I. Infinitiv im Finnischen“ (MSFOu LVIII, 1928) ja „Zum Verbum substantivum im Ostseefinnischen“ (ÖES-i Aastarmt. 1932). Tema uurimused „Über das Roggendreschen bei den Esten“ (ÖES-i Aastarmt. 1931) ja „Neue Bemerkungen über das Dreschen und Ernten bei den Esten“ (ÖES-i Aastarmt. 1932) kuuluvad peamiselt etnograafia, kuid ka keeleteaduse valdkonda. Kindla meetodioskusega käsitletakse neis kultuuri-loomiselt huvitavaid probleeme meie viljalõikuse ja rehepeksuga seotud terminoloogia, tööriistade ja kombestiku alalt, kusjuures langeb valgust ka sugurahvaste esiajaloolle ja kogu soome-ugri muinaskultuuri hämarustele. Samuti valgustab soome-ugri muistseid kultuurisuhteid tema mitmete soome-ugri kultuursõnade algupära selgitav kirjutis „Soome-ugri rahvaste kaubandusest“ (Fenno-Ugrica V A, 1936).

Mitmeid soome-ugri etümoloogiaid ja sõnarinnastusi on ta avaldanud perioodilistes väljaannetes (MSFOu LII, 1924 ning LXVII, 1933 ja FUF XVIII, 1927). Peale selle on ta olnud ajakirjade „Suomi“, „Virittäjä“ ja „Magyar Nyelv“ kaastööline, ajakirja „Eesti Keel“ peatoimetajaks a. 1922 ning 1923 ja „Eesti Kirjanduse“ toimetuseliikmeks a. 1926—1928. 1925. a. ilmus „Eesti Kirjanduses“ tema orienteeriv kirjutis meie kaugehõimude tänapäevast „Mõned jooned tšeremisside, votjakite,

sürjanite ja mordvalaste käekäigust peale 1917. aastat“, mis avaldati hiljem ka soome ja ungari keeles. Meie vanemast kirjandusest on ta andnud ülevaate „Eesti vanem kirjandus“ (koguteoses „Eesti, maa, rahvas ja kultuur“, 1926), mis on ilmunud ka soome keeles. Peale selle on ta avaldanud erialalisi kirjutisi Eesti ja Soome ajalehtedes.

Teaduslikul otstarbel viibis prof. Mark 1924. a. suvel Ungaris. 1925. a. maist kuni 1926. a. jaanuarini viibis prof. Mark valituse stipendiumiga Lapis Soome-Norra rajal Tenojõe ümbruses tutvumas sealsete lapi murretega. Teiskordse uurimisreisi tegi ta Lapimaale 1926. a. suvel, saades selleks ainelist toetust Soome-Ugri Seltsilt. Neil uurimisreisidel kogus ta rikkalikult keelenäiteid (360 kvartlehekülge tekste), morfoloogilisi ja häälikuloolisi materjale ning tegi ülestähendusi laplaste kombestiku ja ebausualalt. Viimaste põhjal on tal ilmunud kirjutis „L a p i p u l m a - k o m m e t e s t“ (ERM-i Aastarmt. IV, 1928) ja folkloristlik uurimus „E i n i g e m y t h i s c h e G e s t a l t e n b e i d e n U t s j o k i - L a p p e n“ (ÕES-i Toim. XXVI, 1932). Üksikasju selle uurimisreisi kohta sisaldab „R e i s e b e r i c h t“ (FUF Anz. XVIII, 1928). 1928. a. detsembri- ja 1929. a. jaanuarikuu viibis prof. Mark mordva keelega üksikasjalisemalt tutvumise eesmärgil Venemaal. Ühtlasi esines ta niihästi Leningradis kui ka Moskvas ettekandega „Teise isiku personaalpronoomeneist ja isikulõppudest urali keelis“ (vrd. tema „Kertomus Venäjänmatkastani“, JSFOu XLV, 1932). 1930. a. mai lõpul pidas prof. Mark Königsbergi ülikoolis ettekande „Das System der Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen“ (vt. ÕES-i Aastarmt. 1929, ilm. 1931).

Väga aktiivselt on prof. Mark osa võtnud ÕES-i tegevusest, olles 1929. a. kuni 1936. a. Seltsi esimeheks. Tema juhtimisel Seltsi tegevus virgus ja laienes. Nii rajati prof. Margi esimeheks olles kaks uut väljaannete-sarja — „Eritoimetused“ ja eestikeelised „Kirjad“, loodi püsiv alus Seltsi majandamisele ja asuti pidevale stipendiumide jaotamisele uurimistöö edendamiseks. Neid teeneid hinnates valis ÕES 1938. a. oma 100-nda aastapäeva puhul prof. Julius Margi Seltsi auliikmeks.

Kuid juba varem on prof. Marki kui silmapaistvat keeleteadlast tunnustatud nii Ungaris kui Soomes. Ungari Teaduste Akadeemia, tunnustades prof. Margi viljakat ja viljastavat uurijategevust soome-ugri võrdleva keeleteaduse alal, valis tema 20. V 1933 oma välisliikmeks. Peale selle on prof. Mark juba a-st 1923 Soome-Ugri Seltsi kirjavahetajaks liikmeks,

a. 1924 valiti ta Ungari Szabolcsvármegye Turaani Seltsi auliikmeks, a-st 1930 on ta La Fontaine'i Kirjandusliku Seltsi (Budapestis) ja a-st 1931 Soome Kirjanduse Seltsi (Helsingis) kirja-saatjaks liikmeks. A. 1937 valiti ta Ungari Keeleteaduse Seltsi (Budapestis) ja Soome Kalevala Seltsi (Helsingis) välisliikmeks.

Eesti Teaduste Akadeemiasse kuulub prof. Mark selle asu-tamisest saadik. Akadeemia abipresidendina on ta viimaseil aastail pühendanud oma võimeid ja jõudu meie teadustekoldele kindla aluse rajamiseks.

Lisaks muule oli prof. Mark Soome-Ugri V Kultuurkong-ressi aupresiidiumi liikmeks a. 1936 ja kuulub asutise „Fenno-Ugria“ nõukogusse 1939. a. veebruarist.

Ungari kirjanduse tutvustajana Eestis on prof. Margil tee-neid kui teerajajal. Tema oli esimene, kes asus ungari kirjandust eestindama otse algkeelest. Tema toimetusel ja tõlgituna ilmus a. 1914 tutvustusteos „Ungari antoloogia“ ühes eessõnaga „Üle-vaade Ungari kirjandusest“. A. 1921 ilmus tema eestindatuna F. Molnár'i jutustus noorsoole „Pál-tänava poisid“, mille uuesti läbivaadatud trükk pealkirjaga „Paal-tänava poisid“ ilmus a. 1934.

Õpetajana ülikooli kateedril on prof. Mark selge ja distsip-liinikindla ettekandeviisiga võitnud oma õpilaste üksmeelse poolehoiu. Tema loengud on kaalutud ning sisukad ja nende jäl-gimine pakub tõsist naudingut. Lugupeetud teadusmeest, kes seisab praegu oma uurijavõimete tipul, õnnitlevad tema tähtsal päeval tema austajad ja soovivad, et ta senise suutlikkusega edas-pidigi jätkaks oma tööd soome-ugri teaduste edendamisel meie ühise eesti asja kasuks.

J. Viiret.

EESTI NOVELL A. 1939.

1939. aasta ei andnud meile palju novelliraamatuid. Tuntud autoritest esinevad K. A. Hindrey koguga „Hukatus Mälariil“ ja A. Jakobson „Mälestusi laulvast kuldnokast“. Debütantidest — Emma Liiv, „Painaja“, ja K. Tanre, „Okkad“ — võime seda-puhku palja nimetamisega mööda minna. Puhtnovellistika kõr-val tuleksid arvesse veel Anonymuse „Ühe Norra reisi kroonika“ ja O. Lutsu „Maa ja linn“.

„Hukatus Mälariil“ on Hindrey viies novellikogu. Selle raamatu sisuks on lood kaotustest, siin puruneb või purus-tatakse midagi kogu aeg. Ja ei saa öelda, et Egil Torgliipoja kodu

ja naise hukkmise mõjuks raskemalt kui näiteks Robert Joalti puutumatu nime ja enesetunde langus, kui Kaareti kaotus oma naise äkkiilmnenud nõrkuse puhul või Aarandi mõrudus tühjajoonsnud suvest ja vana mehe viimse hapra, pool-ebateadliku armutunde purunemisest.

Selle raamatuga ei ütle Hindrey meile midagi põhiliselt uut, mida ta juba varem ei oleks öelnud. Küll on käesolev novellikogu aga tõhusaks lisandiks Hindrey senisele toodangule. Oma credo andis kirjanik juba „Välkvalguses“, Aarandid ja Joaltid on meile tuttavad juba Kuldkeppides ja Niitakutes. Hindrey peategelane, kellele kuulub ka autori ilmne sümpaatia, on härra, härra mitte endastmõistetavalt ja paratamatult, vaid sihilikult ja isegi teatava pingutusega. Viisakuse ja aristokraatsuse maneer ei istu tal veel mitte nii sees, et sellest kui loomulikust üle minna. Ikka laseb autor teda mõtelda, kuidas oleks nägusam — olgu see siis peenetundeline reageerimine kelneri püstitõusmisel, tähelepanelik tervitus daamile ja muud samalaadilist. See on korporantlikult ülepingutatud hoiak, viisakusekramp, mis ikka torkab enesele näpuga rinda, et vaadake! Ta on alati hädas, et mitte oma osast välja langeda, ja pahatihti ta langebki. Rääkimata vekslionnetustest, mis on ikkagi saatus, laseb ta end peaaegu kaasa tõmmata kõrtsikaklusse. Kui Pelter oma nooremaid kaaslasi nolkideks tituleerib, langeb Joalt ühe oma hoolimatu märkusega samale tasemele. Samuti ei anna sisemisest aristokraatsusest tunnistust ülbe käitumine Maaletiga rahalaenamise juures, vihje Maaleti puudevale kellale jne. Sisemiselt nõustub härra, seekord jaoskonnakohtunik Anton Rood, isegi absurdse rünnakuga lihunikku alamtõugu koera vastu ja loobub sellest ainult enese naeruvääristamise kartusel. Roodi kohta loeme veel, et ta oma positsiooni tõttu pidi käituma väarikalt, et teda sunnivad konventsionaalsed kombepiirid loobuma läbikäimisest advokaat Aderiga, kes oma räpakast käitumisest hoolimata on tõeliselt kaunishing ja kellel on isegi mõtteid, nagu ütleb kirjanik.

Üldiselt peab Hindrey peategelase kasuks ütlema, et tal tihti on kriitilist silma ka enda suhtes. Ta registreerib otsekohe oma vääratuse, mõnikord ainult enda mõttes, teinekord ka avalikult, nagu esimeses novellis kõrtsi-lõppstseenis või teises novellis kohvikus enne Kenneli lauda istumist. See kõik aga ei muuda teda sallivamaks teiste suhtes, kes tema arvates kuuluvad madalamasse liiki. Neid mõõdab ta üleõla, pillub teravusi, ajab kiusujuttu ja üritab isegi kõrvakiilu andmist.

Sellest kõigest on kirjanik hästi ja veenvalt kirjutanud, nii

et Joaltite, Roodide jne. nõrkused teeksid nad meile inimlikult lähedastekski, kui nad ise ei esineks niivõrd pretensioonikalt. Sellega paneb autor lugeja oma lemmikuga opositsiooni.

Millega näitab siis autor oma tegelase tõeliselt ülimuslikku olemust? Peame tõeks võtma autori, sellega ühes ka tema kangelase haruldase närvierksuse ja tundepeenuse. Tema analüüs ja tähelepanekud on tabavad ja nüansirikkad. Pangadirektori jõhkra käitumise puhul maamehega kahtlustab Joalt ennast, „kas ta mitte viimaks oma silmadesse ei lasknud tulla arusaamise ilmet — vahest oli tema, Joalt, juba küllalt väikeseks tehtud, et nõnda vargsi silmadega meelitada“. Midagi väga peent, habrast ja ühtlasi sügavat on Aarandi kiindumuses Esterisse, sellele tunde peaaegu ei julge lüüagi tavalist eerose pítserit. Samuti on imetlusväärne Joaltite ja Aarandite puhtuseinstinkt. Ei pea sündima midagi reaalselt nähtavat, aitab aimatavast võimalusestki, et tekitada mõra. Nad kõnniksid nagu tihedalt kokkutõmmatud hõlmadega. Labane sõna, pealetükkiv käratsemine võib neid panna otse füüsiliselt kannatama.

Hindrey ei anna meile suuri ja drastilisi sündmusi. Ta ei näita, kuidas käituks tema kangelane dramaatiliselt rasketes olukordades. Ta kirjeldab meile väljast vaadates pisitoimingulist argipäeva. Ja just neis argipäevastes pisitoimingutes me näeme, et Hindrey peategelasel on kultuuri — olgugi et demokraatlikus mõtlemisviisis see kultuur tekitab „agasid“.

Kuigi Hindrey kõrvaltegelasedki on mitmeti huvitavad, ei ole meil põhjust nende juures pikemalt peatuda, kuna autor ise nende suhtes asub kritiseerivale seisukohale. Autori missiooni teostab peategelane üksinda, kõrvaltegelased on ainult vastukaaluks. Kõiki neid brutaaalseid Peltreid, kes vallutavad julge häbematusena, näruseid Maaletid, kes liputavad ülespoole ja hauguvad allapoole, Pärleseid, kes tungivad teise intiimsemasse ellu mõlema jalaga sisse, on kirjanik meile väga tabavalt ja iseloomustavalt kujutanud. Ja me oleme autoriga nõus.

Peategelase hingelise konflikti või nõrdimuse tekitajaks on tihtipeale naine, kes kuulub küll paremikku, seisab nii-öelda peategelasega liidus, kuid oma nõrkuse või puhtnaiseliku kaastunde tõttu laseb tekkida mõra omapoolses kaitsemüüris, kust siis ründav räpasus sisse tormab. Elleni tegelemine Maaletiga läheb isegi rahalaenutamiseni, Maret avab end Pärlese võluripilgule, Astrid on Hall-Ikuti salapärase ja võõra mõju all, Aarandil tekib oma naise Kaariniga sõnavahetus Paaljaagu pärast — ja lõpuks see Paaljaak peaaegu vallutab Esteri.

Hindrey kandvad ideed on meile teada juba ta varasematest teostest. Ega ole ta selleski raamatus muutunud. Need on aadli ja pööbli probleem ja pärilikkuse küsimus. Peamiselt toonitab Hindrey küll just vaimuaristokraatsust, üsna tunduvalt aga ka päritavat aadellikkust. Peategelane, kes ei kuulu just otseselt aadliseisusesse, põlvneb kindlasti põlisest patriarhaalsest perekonnast, kus traditsioone hoitakse au sees. Pärisaadlikku suhtutakse aga üsna kummardavalt, nii et näiteks „Kenneli valmisolek assimileeruda, kohaneda, eestlastega seltskondlikult liituda, tundus Kaaretile nõrkusena. Nagu deklasseeritud aadlikud ja väljaheidetud korporandid ka seltsivad faute de mieux ja olude sunnil iga liigiga ja seletavad seda vabameelsusega ja avarama silmaringiga“. Tundub, et aadlipositsioon — siin balti aadel — on ideaal, kuhu jutukangelane siis oma rahuloluks ka kuidagi servapidi kuulub, kas siis ühise lastetoa või tutvuskonna tõttu. Oleme tänulikud autorile, et ta eesti lugejale on lahti praotanud selle nii võõra ja suletud keskkonna, mille autoritaoliseks hindamiseks meil võib-olla on ületamatuid raskusi.

Hindrey sõnastus on tihe, tabav ja kaasakiskuv. Ei leidu seal igavaid tühikuid ega asjatut täitematerjali. Looduse- ja miljöökirjeldus on haarav ja nägemapanev. Ülesehituselt on Hindrey novell rohkem improvisatsioon kui kompaktne tervik — varieeruv ja liikuv. Hindrey teosed on lõpmatuseni loetavad.

Kuna Hindrey ikka sama teemat varieerib, vaatleb Jakobson vastses novellikogus „Mälestusi laulvast kuldnokast“ oma tegelasi uudsest seisukohast. Meile on tuntud Jakobsoni jõulisus, mis avaldub nähtava jooksva elu laiahaardelises kirjelduses. Käesolevas novellikogus autor tasandub rohkem psühholoogilisele sisevaatlusele, muutub paiguti hardaks ja isegi lüüriliseks. Siin on rohkem staatilist monoloogi kui edasirühkivat dialoogi. Kõigi nelja novelli peategelased on tõugatud elueksiili: tiisikushaige Adam Kaalep ja pimedaksjäänud keemik Jaan Koik oma lootusetu terviserikke pärast, praost Lentsius ja Eevat-Peetrit oma elu lõpulejõudmise tõttu. Vastavalt olukorra iseloomule on antud ka lahendus. Adam, kes kurja tõve kütkes oma loomulikust elust ja perekonnast on välja kistud, erandi üksildusse seatud isegi oma lihtsameelsete vanemate suhtes, põgeneb vaikusesse surema ja karjatab oma hingeõuduse vana ema põlvedele. See on viimne protest — jääb järele tuim ootus kiiresti lähenevale lõpule. Vastupidi on lugu magister Koigiga. Pimedaksjäämine — see pole veel lõpp. Suurem osa elust on veel ees. Sellele elule, mis nüüd äkki on joosnud teis-

tele rööbastele, peab leitama uus mõte ja sisu — ja küllap leik- taksegi. Kui Kaalepi ja Koigi ülekohtusele paratamatusele alis- tumise eel käib visa ja meeleheitlik võitlus, siis kahe vana „varese“, Eeva ja Peetri taandumine on asjade loomulik käik — leebelt nukravõitu nagu päikese loojaminek. Vana variseb — peale kasvab uus põlv, kes käib omi teid. Nagu pehkiv känd toidab uut võsa, mille haljad ladvad püüavad ikka ülespoole, nii rühivad noored aina oma teed, ega hooli kõdunevast kodust, mis neile püüab jagada veel viimseid elumahlu. Kurv on see Eeva- Peetri mahajäetus, aga me lepime selle paratamatusega. Hoopis pidulik ja täis rõõmsat elevustki on praost Lentsiuse lahkumine oma senisest elukohast ja tööst. Ta on „nagu tagasi tulnud pikalt maadkuulavalt jalutuskäigult, et asuda uuesti minekule targemana ja kogenumana“. Uus minek, see on praosti kavat- susel-olev monumentaalne teos, mida ta õieti oma elutöökse peab ja mida kirikuõpetaja igapäevased killustatud toimingud varem ei lasknud teostada. Kuid kõiksuse panteistlikus tunnetamises kaotavad kirjatähed oma mõtte ja mingisuguse sisemise kuld- nokalaulu ebamäärases, poolmüstilises sumeduses vaibub vana praosti elu loodusega täielikku ühtesulamisse kuni haihtumiseni.

Praost Lentsius on ainulaadne kuju Jakobsoni loomingus. Temas leiame autori senisest hingestatumat elutunnet. Teiste novellide peategelased seevastu on Jakobsoni tavalised egoist- likud tungideinimesed, täis umbusku ja põrnitsust ümbritseva maailma vastu. Eriti tiisikushaiges Aadam Kaalepis on seda eht-jakobsonlikku raskust ja tõmpust. Ta ei taipa kõige loomu- likumat tõde — juttu on nakkusest —, enne kui ta sellega silm silma vastu on säetud. Ja kui ta lõpuks teadlikuks on saanud enese hädaohtlikkusest oma perekonnale, taandub ta perekonna- armastus alasti egoismi ees. Ta kadestab naist ja lapsi, kes hul- lavad ilma temata, haub tasumisplaan, kiusleb ja luurab. Siia seltsib veel sentimentaalne enesepaljastamine, halemeelsuse hood kuni pisarateni.

Kuna Hindrey ütlemissviis on kerge ja graatsiline, mõjub Jakobsoni laad massiivselt. Hindrey õpetab meid nägema detaile, mida me võib-olla ise ei märkaks, — Jakobson kirjeldab igäühe silmaga tabatavaid olukordi, aga ta toob nad meie südame ulatusse. Hindreyd on hea lugeda — Jakobsoni novellide lõpp- mulje on tõsisem ja intensiivsem.

Lühiproosat vaadeldes ei saa mööduda Anonymuse, s. o. Friedebert Tuglase „Ühe Norra reisi kroonikast“. Vastandina meie proosas valitsevale tõsidusele ja asjalikkusele

on see raamat kerguse vaimu inspireeritud ja iseloomulik on, et just Tuglas, ülitihedate reisikirjade autor, nüüd valitsevat tõsist, soliidset tooni rikub ja säherduse kergemeelse vestega esineb, millele eesti viimaste aastate kirjanduses võimatu oleks analoogiat leida. Arvustaja, kes teosele surmtõsise näoga läheneb, on igatahes kimbatuses, kui ta teost püüab lülitada Tuglase muu ilukirjandusliku toodangu ahelasse või seda arvustada isegi ühel alusel Tuglase teiste reisikirjadega. Kuid seda raamatut tuleb võtta nii, nagu ta on kirjutatud — kergelt, lapseliku rõõmuga sõnade ja kujutluste mängust. Tuglase „Reisikroonika“ on liidetud õige mitmekesisest sugemeist — lapselikult primitiivsed ja grotesksed mõttekäigud on antud vanema kirjanduse ja kroonikate stiilis. Mõnedki võtted on tuntud kaasaja följetonistide juurest — Anonymuse teene on selle följetonistiili viimine kirjanduslikumale tasemele. Siin leidub huvitavat sõnakoomikat, groteskseid pilte, lüürilisi mõtisklusi, muigavaid mõistaandmisi kaasaja probleemide või üldinimlike nõrkuste kohta. Jääb siiski mulje, et Anonymus seekord ses laadis peituvaid võimalusi mitte täiesti ei ole ära kasutanud.

Oskar Luts oma „Maas ja linnas“ on püüdnud vastu tulla võimalikult laia lugejaskonna maitsele, ilma selle üle pike-malt pead murdmata, kus rahvalikkus lõpeb ja lamedus algab. Oma jutustajavoorusi pole ta suutnud küll siingi täiel määral varjata. Ometigi ei rahulda see raamat nõudlikumat maitset, kuna ta rahvaraamatuna võib olla vägagi menukas.

Kersti Sang.

EESTI DRAAMAKIRJANDUSE MADALSEIS JA 1939. A. DRAAMATOODANG.

1.

Tõsiasi, et näidend on kõige raskemini teostatav kirjanduslik vorm, ei ole leiutatud tänapäeval. Heas näidendis peab eksisteerima neli elementi: elulähedus, vaimulähedus, hingelähedus ja teatrilähedus. Alles kui need neli on olemas, võib nende ühistoimena tekkida viies, nimelt kunst. Eluläheduse all me mõtleme tavaliselt seda, et lavateos peab lõikama nii sügavale ellu, kui see üldse on võimalik inimlikul loomingul. Kas see elu, millesse juurteni haaratakse, on minevik, kaasaeg või tulevik, ei ole tähtis. Tähtis on, et me saaksime sügava tõelikkuse illu-

s i o o n i. Teiste sõnadega: me peame saama reaalse elu sügavpildistuse või siis vähemalt selge kujutelma mingist oletatavast „realiteedist“ maailmas, mis on tekkinud ka paljalt autori unistustest ja visioonidest. Vaimuläheduseks aga nimetame looja intellektuaalse põlemise ja kõige väljastpoolt tuleva läbitöötamise protsessi vilja, mis teost ideelise jõuna peab kandma, et sellest välja kiirata eostavalt. Ja kui tegelaste kannatused, rõõmud, valud ja igatsused on antud psühholoogilise tõetruudusega ning, ütleksime, vahest veel selgemini paistvais loomulikkuse raamides kui elus endas — siis võime seda esitust pidada hingelähedaseks. Dramaatikas on hädatarvilik, et inimese impulsiivsed jõulähted oleksid maksimaalselt vabastatud, et me näeksime inimest kogu ta lahtikoorituses, nii vulgaarne, traagiline ja armetu kui see inimene ongi ühelt poolt ja nii argipäevsusest-irduv ning abitult-ülev kui ta ka ongi teiselt poolt. On tarvis, et tegelastes oleks suurt kirge: suurt armastust, suurt vihkamist, kättemaksu-iha, õilsusejanu ja ilunälga või ka alatust ning kaabaklust. Üksluiselt veniv elu samasuguste tegelastega näidendisse ülekan-tuna ei ütle midagi. Sest teatrilähedus nõuab eelkõige, et näidendi intriig oleks kõrge kraadini terav, nii et selle fataalsus ja paratamatus tegelastel lasuks nagu koorem, mille raskus tungiks nende üdini. Kui kõik need komponendid on olemas, võime kõnelda küpsest lavateosest, mis teatri kaudu, saades sealt liha ja vere, on võimeline pakkuma tõsist kunstilist elamust. Kuid sellise kunstitiheda näidendi loomine eeldab kirjanikul mitte ükspäinis andekust ja head tahet, vaid ka eeltöid, põhjalikkuse taotlust ja püsivust.

Oleme enam kui kümmekond aastat juba olnud kaastead-jaiks konstateeringule, et eesti näitekirjandus põeb raskekujulist kriisi. See vägagi kurb, ilma ühegi vaheajata rõhutatav seik on aja jooksul sügava pessimismiga täitnud meie arvustajaid, kes lavakirjandusest kõneldes kahtlaselt pead raputavad, ja kirja-nikke endid, kelledel näikse kadunud olevat julgustav usk oma võimetusse. Olukord on jõudnud areneda juba sellesse kardeta-vasse faasi, kus suurteatrid nagu enam ei loodakski kodumaiselt draamakirjanduselt midagi eriti head ja kus näitekirjanikud, olles teadlikud teatrite suhtumisest, on oma rõhuvas enamikus apelleerinud kogu loominguga veel ükspäinis maalavade poole, seda põhjalikku orientatsioonimuutust isegi avalikult deklaree-rides („Varamu“ nr. 3, 1939). Selle tagajärjel on mõlemad poo- led, nii teater kui ka lavakirjandus, sattunud orvuossa. Sest kui suurteatrid oma repertuaari juba umbes 70—80 prots. ulatuses

koostavad välismaiste autorite toodangust, siis on ilma pikemata selge, et puhtakujulisest rahvuslikust teatrast on raske rääkida. Teatrit ei tee veel rahvuslikuks omapärane mängustiil, nii kõrgetasemeline ja suurejooneline kui see ka on, ega individuaalsed lavastusmeetodid ning printsiipide ainulaadsus eritaolise dekoratiivse külje viljelemisel. Teater saab läbini rahvuslik olla ikkagi alles siis, kui teatriloomingu aluseks on oma draamakirjandus. Sõltudes aga väliskirjandusest, mille hankimine eriti praeguses kaootilises rahvusvahelises situatsioonis ei saa olla kavapärane ega juhitud kindlaist põhimõtetest, puudub meie teatril ka kindlam suund. Seda eeskätt osas, mida tal rahva elus tuleb täita ühiskondliku tegurina. Ja see osa ei tohiks meie küllaltki erakordsel ajajärgul olla sugugi väike.

Me peame aga kohe lisama, et teater sellele mitmeti „libedale teele“ ei ole sattunud umbropsu ega kergemeelselt. Välisnäidendite kasutamist niivõrd suurel määral on põhjustanud meie teatreis peituv potents üha areneda, suuremaid kunstilisi võite saavutada ja järjest elu- ning loomingujõulisemaks muutuda. Peamiselt ainult selle tõttu on teater oma loomingulises ja kujunduslikus töös suutnud teha suure progressiivse tõusu.

2.

Seda üldiselt maad võtnud pessimismi ei hajuta ka 1939. a. draamakirjanduslik toodang, olgugi et see kvantitatiivselt on rikkalik. Enam kui 40 uudisnäidendist jääb sõelale kõigest mõni üksik, kindlamalt ainult kaks teost. Sellest suurest lavatükkide arvust omab üle 30 ühiseid puudusi, millised puudused ka ühtlasi on iseloomustavaiks kogu meie viimaste aastate näitekirjanduse suuremale hulgale üldse, olles seega juba kroonilist laadi.

Kõigepealt ei näi autoritele just selge olevat, et iga lavateost peab kandma kindlakoeline, avar — ja mida tugevam, seda parem — ideeline taust. Ideeline kandepind, mis näidendile annab ta sügavuse ja löövuse ning mille abil autor publikule sisendab oma tõekspidamisi, on oluline tegur. Seda asjaolu ei ole aga arvestanud terve rida autoreid algajate klassist, kuid ainult möödaminnes arvestajaid või üldse mitte arvestajaid on ka enamesinenute hulgas. Enn Vaiguri „Paradiis Põrgus“, Erik Laidsaare „Armastuse lehtla“ ja A. Hanspeteri ning Nurme Mangala „Üürilaps“ võiksid oma huvitava faabula ja veel huvitavama armastusprobleemiga, milles on tegelaste mitmesuguseid inimlikke omadusi paljastavat teravmeelsust, silmagi paista, kuid nende lavatükkide üldmulje

jääb kahvatuks juba eeskätt ideelise väheütlevuse tõttu. Ideed, mis ükskõik kuhu välja viiks, ei leia me ka J u h a n J a i g i kummastki näidendist („Õ n n h u l g u b“, „M e i e e i a b i e l l u“), kuigi siin jagatakse pärandustompu, korraldatakse armuasju ja uuritakse rahvaarvu tagasimineku põhjusi, ega A l e k s a n d e r A n t s o n i juba lavateadlikumalt kirjutatud ja tugeva situatsioonikoomikaga esitatud „K o s j a t a l u s t“. Osa autoreid on siiski vaevaks võtnud tegelda pisiideedega, milliseid tuleb aga otsida luubiga (E. P a r v e „H i i r e d s a l v e s“, R. R a u n i k u „E e s l i d“, A r v i R a h u l a „N o o r u s t u l e b t a l l u“, K. B l u m t h a l i „M e t s a t a l u“ jt.). Need mammonaia karistavad ja armastust võidule aitavad ideeniidikesed ei suuda aga tegevustikku ülal hoida ning tundub, et ehitus on püstitatud liivale. On ka küllalt väidetud, et see pole veel idee, kui peretütar ristikkeina niidab või särke õmbleb, ega ka see, kui näidatakse, et õun siis puu otsast maha kukub, kui puud alt raputada. Ideestikuline taust draamateoses suudab meile ikkagi alles siis mõju avaldada, kui selles on tunda kas üldinimlikke, sotsiaalseid, igavikulisi, usulisi või muid nendega võrdseid, teose kangelast kogu ta olemuses elevile ajavaid sugemeid. Seesuguse idee vajalikkusest on ka mõne teose puhul aru saadud ja katsutud seda anda, aga siis kohtame jälle teist ning mitte põrmugi rõõmustavamat pahet: idee visatakse turule nii-öelda alasti, pooltoorelt. Siin nimetaksime E. L a i d s a a r e „L a p s e g a p e i g m e e s t“ ja A. R a h u l a „T u n g l a k a n d j a i d“ ning „T u l i t u l e b“ jt., milledes leidub toredaid isamaalikke ja rahvuslikke kõrg-aateid, kuid me ei satu neist vaimustusse juba sel lihtsal põhjusel, et neist vaimustusse ei satu ka näidendi „sangartegelesed“ ise. Nii ideede puudumises kui nende valmimatult näkku viskamises on üks meie näidendite peamisi nõrkkohti.

Ka uute ainevaldade avastamine pole õigupoolest tõsisemalt veedelnud autoreid, välja arvatud A u g u s t J a k o b s o n i „V i i r a s t u s e d“, milles paiguti teaduslikkuseni küündiva subtiilsusega antakse läbilõige ühe arsti perekonna raskest hingelisest kurbmängust, ja H u g o R a u d s e p a näidend „M u s t a h a m b a“, mis valgustab meie omariikluse ja rahvuslikkuse aate pörkamist mitmesuguste sahkerdajate mentaliteedi ning hingelise hoiaku vastu Vabadussõja algpäevil. Jääb mulje, et „M i k u m ä r d i“ mõju lasub ikka veel varjuna meie näitekirjandusel, olgugi et on hakatud juba kõnelema sellest vabanemisest. Endiselt domineerib tavaline külajant, lihtlabane ajaviitekomöödia, vesine sentimentaalitsemine või veel vesisem lüürit-

semine lilleliste lauludega. Juurde on siginenud vaid positiivsuse ja üргеestluse rõhutamise joont ning füüsilise töö tähtsust esiplaanile nihutavat moraali, kuid kahjuks sedagi mitte autorite mingi pakitseva sisemise aje sunnil, vaid aina positiivsuse ja kõige kodumaise rõhutamise enda pärast. Mingit uut perspektiivi ei ava ega värskendavat koloriiti ei lisa ka O s k a r L u t s u ühe kehva toidukaardiga, talu inimesi karikeeriv ja laiast rahva-keelest kubisev jandike „P a s t l a d“ ega K. L a a g u s e „B u r - š i d e k o d u n e k o n v e n t“, mis naeruvääristab meie üliõpilasorganisatsioonide ajast ning arust läinud traditsioone. Ei taheta end vaevata mingi raskema probleemi ülesehitamisega ega meiegi kitsal kodumaal toimuvate ühiskondlike murrangute, uute elunähtuste ega v a i m s e m a t e asjade esiletoomisega. Ja ometi on reservis külluses tänulikku uudismaad.

Näidendi tegelaste tüübistamist — kui jällegi maha arvata Raudsepp, Jakobson, Luts ja teatavate reservatsioonidega veel mõned teised — pole võetud kuigi tõsiselt. Me ei näe enamiku autorite teoseis tegelaste sisemist omapära, ei näe neid omadusi, millede järgi võiks määrata tegelaste klassikuuluvust, ega näe mängu kestusel nende sisimas toimuvat ka mingit a r e n g u t, mille ometi iga osaline, olgu ta keskne või kõrvaline, peab läbi tegema, et mängu lõpus olla enam mitte samasugune, kui oldi mängu alguses. Mõne teose puhul tundub koguni, nagu oleksid kõik tegelased seotud käsist ja jalust: nende tegevuses puudub kulminatsioonipunkt, millesse kõik teravamalt kokku jookseks, kulminatsioonipunkt, kus intriig peaks võtma teise pöörde, ja selle puudumisel tegelased ei saa end välja elada, ei saa lahti mängida ega oma sisimat olemust näidata — kui see neil ka juhuslikult oleks. Teiste sõnadega: neile pole antud võimalust, et nad saaksidki öelda, kes nad tõepoolest on. Elavate inimeste asemel näeme konstruktsioone, skeeme, marionette, maske või ka roboteid. Meile ei näidata inimese mitmetahulist kuju reljeefsemalt ega valgustata ta loomuse eri kante. Ühes asjas on aga parkümmend autorit, keda ma siin loetella ei jõuaks, nagu omavahel kokku leppinud: kui näiteks kujutatakse kaabakat või küüniliselt labast inimest, siis ei väsita sellele külge pookimast kõiki võimalikke negatiivseid omadusi, nõnda et tegelane selle koorma alt enam küll kuskile ei pääse. Positiivsest kujust jälle tehakse õilsus ise, keda kõikjal saadab ta oreool. Kes truu on, jääb igavesti truuks. Ja kes millessegi usub, see sellest ei tagane. Nagu ei võiks aga kaabakas ka vahel aus olla, õilis porri langeda, truu vannet murda ja usklik oma jumalale selga pöörata?

Meie näidendid kubisevad šablooni-inimestest, kes kogu aja liiguvad teatavas kindlaksmääratud sihis: iga nende tegu, samm, reageeringut pole raske ette arvata. Kuhu on jäänud inimkujude sisemine nõtkus, hulgatahulisus ja keerukus?

On seepärast endastmõistetav, et säärased klišee-inimesed ei võigi näidendis elada mingit „loomulikku elu“. Üks veidrus ja ebareaalsus järgneb teisele. Ja psühholoogilist valet kuhjub määratul hulgal näidendite lehekülgedele, valgudes sealt lavale.

Väärtusliku dialoogi väljatöötamise ja viimistlemise eest hoolitsevad samuti üsna vähesed autorid. Raudsepp muidugi vaimutseb ja sädeleb edasi: „M u s t a h a m b a“ tegelased tunneb juba esimesel pilgul ära nende igäihe erinevast, aga sugugi mitte konstrueeritud keelest ja mõtlemisviisist. Jakobsoni „V i i r a s t u s t e s“ ei ole tegelastel veel küll igal oma individualiseeritud väljendust, kuid kahekõne on siiski eluline, nüansirohke, värvikas, repliigid omavad teravust ja on täpsed. Jõulisemat ja mahlakamat ütlemist on veel Laagusel („B u r š i d e k o d u n e k o n v e n t“) ja Vaiguril („P a r a d i i s P ö r g u s“), kus see aga vahel langeb roopast välja, muutudes magus-imalaks, ning Laidsaarel kõrgema seltskonna daamide kapriise ja armusuhteid käsitlevas „M o o d s a s k i h l u s e s“ ja „Lapsega peigmehes“. Üsna elastset ja mõttekiregast dialoogi harrastab J o h a n n e s M a d a r a „E m a j u t u s t u s e s“. O. Lutsu „P a s t e l d e“ keel, mis omab, nagu eespool mainisime, kõik ehtlutsulikud vourused ja lopsakad rahvapärased, ei küüni siiski tema „Tagahoovi“ kahekõnede värvikülluse ning värskuseni. Vaimuteravusi ja huvitavaid mõttesähvakuid ei puudu ka Antsonil ja veel paaril teisel. Siit edasi aga algab juba kas ajalehelik-protokolliline, ääretu kuiv või jälle läägelt-luuleline, naiivselt-magus või ka rängalt võrtsitatud stiil. Elavat, täpset, loomulikkuse ja tabavusega antud ning jõuküllusega laetud lauset elavast rahvakeelest endast siit enam nii kergesti ei leia. Sõnad, mis meie romaanidest on ammugi kui käibeltkõrvaldatud klišeed kadunud, ilutsevad siin ikka edasi. Ning ometi on pildirikkal, varjundirohkel ja elust endast väljakasvanud keelel (kahekõnel ja monoloogil) kui publiku poole pöördumise instrumendil just näidendis täita väga tähtis roll. Kuid sellest hiljem.

3.

Suurimaks näidendite kirjastajaks oli möödunud aastal kooperatiivühing „Tarvik“ (end. Eesti Haridusliidu Kirjastus), kellelt ilmus 15 näidendit ja 2 dramatiseeringut — K. Blumthali

„Töölaagripaos“, A. Hallase „Uus programm“, A. Hanspeteri ja N. Mangala „Üürilaps“, A. Kivikase ja A. Annisti „Nimed marmortahvil“ (dramatiseering), E. Laisaare „Moodne kihlus“, O. Lutsu ja A. Särevi „Sügis“ (dramatiseering), J. Madara „Ema jutustus“, N. Mangala ja E. Vaiguri „Aadam ja Eeva“, N. Mangala „Ojamo“, H. Marana „Muistne kuld“ ja „Okasmüürlaste linn“, E. Nuku „Väikesed vandersellid“, M. Pihla „Ma olen muinasjutt“, A. Rahula „Tuli tuleb“, E. Vaiguri „Paradiis Põrgus“, A. Vesilo „Jõuluöö ime“ ja H. Viirese „Põlevkivikaevurid“. Järgneb Taavet Mutsu kirjastus 13 näidendiga — K. Blumthali „Metsatalu“ ja „Orajõe valitsejad“, E. Ellori „Peep Adrakurg“, K. Kaasiku ja H. Raassaare „Juku vägiteod“, K. Kallase ja T. Lormi „Camilla, oo Camilla“, H. Kuma „Hüpiknukk“ ja „Veskipiiga“, K. Kõivola ja H. Raassaare „Lustivere Karla“, E. Laisaare „Armastuse lehtla“ ja „Lapsega peigmees“, H. Raassaare „Endel Nudipea“ ja „Lihtsad inimesed“ ning E. Viljassare „Maie meheleminek“. Autorikaitse Ühingu kirjastusel on (Tartu ülikooli raamatukogu andmeil) ilmunud 9 teost — A. Antsoni „Kosjatalu“, J. Jaigi „Kuri loom“, „Meie ei abiellu“ ja „Õnn hulgub“, A. Jakobsoni „Viirastused“, A. Rahula „Noorus tuleb tallu“ ja „Tunglakandjad“, H. Raudsepa „Mustahamba“ ja R. Rauniku „Eeslid“. „Noor-Eestilt“ on ilmunud 2 näidendit — K. Laaguse „Buršide kodune konvent“ ja O. Lutsu „Pastlad“, ning kirjastuselt „Draama“ Kuressaares samuti 2 näidendit — V. Lemberi „Arumäe“ ja E. Parve „Hiired salves“. P. Linnus on oma „Matikangelased“ kirjastanud ise.

Peaks olema igatahes huvitav jälgida, milliste asjaolude tõttu on meil tekkinud säärane paradokslik olukord, et samal ajal, kui järjest teravneb kurtmine näitekirjanduse madala taseme üle, saab meil siiski näidendeid ilmuda niisuguses ülemäärases küluses. Põhjusi on mitmeid. Kõigepealt nõuab pinev konkurents, mis käib kolme Tallinnas asuva suurema kirjastuse vahel, et igal neist oleks ühtelugu laos rohkesti kirevaid uudistükke. Trükitakse ära, mis vähegi trükkida annab, mis ei anna, lastakse käiku käsitsi paljundatult. Õnnelikumas seisukorras on seni olnud kaks — Eesti Haridusliit („Tarvik“) ja Autorikaitse Ühing — kui nimekamad kirjastused, kelledele autorid meeeldi esimeses järjekorras saadavad oma käsikirju. Näib, et ka möödunud aastal on „Tarviku“ näidenditoodang üldiselt võetuna kõige tüsedam, kuna Autorikaitse Ühing teda ületab jälle kahe laiemat tähelepanu äratanud näidendiga, jäädes üldisel rindel aga tunduvalt maha. Teised kirjastused (siia ei kuulu „Noor-Eesti“)

peavad harilikult leppima käsikirjadega, mis esimestelt üle jäävad. Kuid et neilgi kirjastustel pole karta turu puudumist, seda näitab kas või seegi tõsiasi, et uue kirjastusena on tekkinud juurde „Draama“ Kuressaares, ja nagu kuuldu, töötab ta päris hea eduga.

Näitekirjanike ja kirjastuste suurt inflatsiooni hoiab ülal eeskätt väga tihedaks kujunenud maalavade võrk — üle 1000 pidevalt töötava truppi. Aastas annavad need trupid kogusummas 8000 etenduse ümber. Et maalavade reorganiseerimine ja kunstilise külje tõstmine — ütleme parem: neile kunstilise ilme andmine — ei ole seni lavalise tegevuse harrastusse küldes toonud kahjuks mingit pööret (umbes 80% näitejuhte-asjaarmastajaid tegutseb ikka ilma vähemagi ettevalmistuseta), siis läheb maal enamvähem kõik endise põhimõtte järgi: repertuaar koostatakse peamiselt ajakajalistest lööktükkidest ja tugeva erootilise kalakuga kurioosseist tõmbenumbreist. Maapublik, vastuoksa linna-publikule, ei saaks etenduste puhul ka oma passiivsusega mingit sõna kaasa öelda külateatri repertuaarivalikule, kui ta olekski suuteline seda tegema, sest tantsu ja mürtsuga meelitatakse ta rahvamajja igal juhul ikkagi. See on, paraku, nõiaring, millesse võib pööret tuua ainult maalavade süstemaatiline kultuurline areng, mida juhitaks senisest hoopis sihiteadlikumalt. Praeguse maal üldiselt valitseva olukorra juures ei tohiks meil siiski olla erilist põhjust etteheiteiks kirjastustele liiga ohtra näitekirjanduse makulatuuri ilmumise pärast, sest — ega palju paremate näidendite lavastamisega maa ei tulegi toime. Meie viimase aja paremad näendid pole maa-lavategelaste keskel äratanud peaaegu mingit tähelepanu. Kui kõrgema väärtusega näidendeid igal aastal ka tosinate viisi ilmuks — maalavad neid kuigi suurel määral ometi mängida ei jaksaks. Raskusi nendega on tekkinud mõnes provintsi nimekas kutseliseski teatris.

4.

Aastatoodangus kuulub esikoht kahtlemata August Jakobsoni „Viirastustele“. See mitmeti uudne, pingearukas ja tõsiselt kaasa elama panev psühholoogiline draama kergitab katte närviarsti perekonnaelult, mis naise eksimuste tõttu sisemiselt on algusest peale nõrkadel alustel, aga mis väliselt siiski püsib normaalsena senikaua, kui mees pole teadlik oma elukaaslase pattudest. Jakobson näitab iseloomustavalt, kuidas doktori intelligentne naine, kellel väljaspool abieliu on olnud armuvahekord poissmehest koloneliga, satub selle vahekorra

taasjätkumisel äärmiselt raskesse hingelisse kriisi, kus tal tuleb iseseisvalt valida, kas jääda edasi oma seadusliku mehe juurde, mis näib peaaegu võimatuks, või minna teisega, kelle poole kisub iharus ja tükike ka ühist kustumatut minevikku. Kogu probleem on tehtud eriti huvitavaks just seetõttu, et „kahjusaajaks“ või kaotajaks pooleks on hingearst, kes teiste sassiläinud armusuhteid peab lahendama ja neid psüühiliselt jälle tasakaalu ravima, — aita nüüd ka iseennast ja ole arst oma hingele! Ja me näeme, et see arst ongi omamoodi kangelane, kes kõigest hoolimata säilitab oma külma vere, päästes nõnda oma abielu laostavast lõppkatastroofist. Olukorras, kus harilikult revolvrilt paugutatakse või mürki võetakse, lastakse doktoril raskustest üles saada sel teel, et ta ei tee midagi erilist: ta kõneleb naisega sootuks muist asjust ja nagu möödaminnes juhib psühholoogina ta tähelepanu masendavatele tagajärgedele, mida kaasa toob abielu purunemine loost juba aimusaajatele lastele. Et selles teoorias oleks võimalik veenduda, selleks on kirjanik osavasti rakendanud arsti kolmeteist-aastase tütre sügavasti kaasa elama näidendi sündmustele ja see tütarlaps ongi juba sattunud paanikasse hirmust ema äramineku pärast. Kolonel on valmis naist jäädavalt enda juurde võtma, kuid ta ei mõjuta teda seda sammu astuma; arst on valmis naist endiselt enda juurde jätma, aga ta ei mõjuta teda jääma — ta ainult teeb üldise vihje tulevaste sugupõlvade tähtsusele. See piinatud naine peab oma otsuse tegema üksi, ilma kellegi toeta ja erapooletult. Ja kui see otsus saabub, siis hingame koos arstiga kõik kergendatult, sest selles otsuses on suurt ideelist jõudu ja see otsus on õige: elada sellele ja selle huvides, kelle oled toonud ilmale ja kes kui tuleviku pant ning lootus peab olema terve ja elujulge.

Jakobsoni lavateos saab suure osa oma sisemisest jõuküllusest ja teatraalsusest just sellest, et ta ei esita meile mitte tavalisi kergemeelseid abielurikkujaid või üleaisalööjaid, nagu neid sageli näeme igapäevases elus ja nagu neist kubiseb ka meie näitekirjandus, vaid et ta kujutab tõsise ellusuhtumisega humaansid inimesi, kes õigelt teelt kõrvale on eksinud kuidagi saatuse tõukel. Ta tegelased ei kelgi, ei irvita elu üle ega tunne ka erilist hirmu elu ees, nad ei kaota pead. Nende õiglustunne on ikkagi erk ja nende eetilise vaist terav: nad kannatavad ja lähivad pärast eksirännakuid jälle sirget rada. Kui selle näidendi tugevale probleemile, hästileitud ideele ja tüüpidele, mis üldiselt on elulised, oleks lisaks õnnestunud leida veelgi kindlamat

kompositsiooni ja veelgi individualiseeritumat dialoogi, oleks teos suure väärtusega ka kirjanduslikust seisukohast.

Raudsepa „Mustahambal“ samuti ei puudu oma ideeline lahendus. Teos heidab valgust sellesse masendavasse segipaisatud saagiahnesse maailma, milles elas meie rahvas pärast Saksa okupatsioonivägede lahkumist. Silmapilgu suurtes segadustes, kus võim käib käest kätte ja kus noore rahvusriigi mitmed territooriumi osad on kord valgete, kord punaste valduses, lastakse Mustahamba talu põlisel peremehel Jääratsil jääda lihtsalt erapooletuks. Sest tema lihtne ideoloogia ütleb talle, et oma krundil on ta ise vägi ja võim — kes väljaspool valitseb maailma, ei puutu temasse. Ja ta teab oma kogemustest, et kõik valitsused on ühesugused head: nad elavad kõik tema kukil ja tahavad aina saada. Jäärats võiks koguni ilma ühegi valitsuseta elada, sest just siis õitseks kõige paremini ta äri, mis seisab puskaripruulimise organiseerimises ja selle müügis. Mustahamba talu ise peab aga kõigest sellest „kahtlasest värgist“ puhas olema, sest Mustahamba talu on nagu Mikumärdigi kogu maailma keskpunkt, kust lähtutakse kõige hindamises. Jäärats läheb oma kanguses isegi nii kaugele, et keeldub ka valgete sõdurite varustamisest moonaga, sest et tal pole usku Eesti asjasse ja et see teda lõpuks ei huvitagi. Viimaks, kui ta kuuleb, et Eesti iseseisvuse eest võitlevad isegi soomlased ja rootslased, murdub temagi mentaliteet: ta on valmis ise oma heldeks muutunud käega jagama talu paremad moonatagavarad valgetele.

Nagu enamikul Raudsepa näidendeist, nii seisab sellegi tugevam külg just koomilisest vaatenurgast nähtud ja teravalt piiriteldud inimkujudes ning, rõhutagem, nende rahvapäraselt soravas, lihtsas, kuid meisterlikult antud keeles, mida parajal viisil on pipardatud satiiriga. Täiele mõjule need tegelased ei pääse aga kahel põhjusel: Jääratsil on segavalt tugevaid sugulusjooni Mikumärdi kõikvõimsa peremehega (nagu ka Mustahamba popsil Mikumärdi popsiga), ja teiseks on näidendi intriig sõlmitud liiga lõdvalt. Raudsepa senises loomingus ei tähista „Mustahamba“ uut võitu.

Aleksander Antsoni „Kosjatalu“ ja Arvi Rahula „Noorus tuleb tallu“ käsitlevad, nagu ilmneb juba pealkirjadest, taluelu, aga mitte enam ligilähedalegi seesuguse kunstipärasuse ja inimeste mitmesuguseid kirgi paljastava selgusega kui „Mustahamba“. Need on lihtsad ajaviitenäidendid. Kui „Mustahamba“ tegelased igäüks oma eripärase profiili saavad enda sotsiaalsest minast, siis Antson teeb oma kan-

gelastest veidrikud ja Rahula oma veidrikkudest kangelased, kelle omapära seisab ainult neile selga kleebitud välises nimesildis: nad liiguvad ja tegutsevad, kuid mitte situatsioonide väärarastusest tingituna. Et saada tallu meest, selleks laseb Antson talu muutuda kosjateatriks, kus peretütrest-taluomanikust tehakse „teenija“ ja teenijast „taluomanik“. Ja et saada tallu naist, selleks teeb Rahula ühe naise suvitajaks, sest vastasel korral kihutataks ta kui „kahtlane linnakas“ talust minema, ja teise naise paneb leinama, et see viimaks võiks tulla esimese asemele selleks õigeks. Hoopis kergema vaevaga sõlmib abielusid peretütarde ja näitlejate vahel idüllilises metsatalus E n n V a i g u r oma näidendis „P a r a d i i s P ö r g u s“, milles helide- ja loodusromantikast hoolimata ei ole küll õiget paradiisi ega kujune siin keerdkäikudest hoolimata ka ühelegi palavamat põrgut. Vanade ja noorte armuvõitlust kujutab ka K a r l B l u m t h a l oma neljavaatuselises „T ö ö l a a g r i p a o s“.

Tõsisema ülesehituse, huvitava probleemiasetuse poolest ja võtete leidlikkuselt väärivad tunnustamist veel kolm näidendit: J o h. M a d a r a noorsoonäidend „E m a j u t u s t u s“, A g n e s V e s i l o lastenäidend „J õ u l u ö ö i m e“ ja H e l l M a r a n a muinasjutuaineline lastetükk „M u i s t n e k u l d“. Neis kõigis on peale kompositsioonilise luustiku ja viimisteldud lausestuse ka ideelist kirkust, hingelist siirust ning sihinäitamist parema ja õilsama inimese poole. Nende üldmõju on puhas, vabastav ja karge.

Kumbagi dramatiseeringut ei ole meil tarvidust lähemalt hindamisele võtta, sest neid on teisel juba varem põhjalikumalt arvustatud. Ja näitekirjanduse hulka nad õigupoolest kuuluvad ka ainult poolenisti.

Peale eelmiste paistavad veel silma K. L a a g u s e „B u r š i d e k o d u n e k o n v e n t“, E e r i k L a i d s a a r e „M o o d n e k i h l u s“, A u g. H a l l a s e „U u s p r o g r a m m“ ja E l m o E l l o r i „P e e p A d r a k u r g“. Esimeses on peale üliõpilaste noorusliku särtsukuse, olukorrakoomika ja ülemealiku huumori ka rohkesti hoogsatempolist tegevustikku, kuna teises lisaks armuasjade klaarimisele tõstetakse esile ka töökust ja selle häid ning halbu tulemusi. „Uues programmis“ kujutatakse ühe väga aktiivse noore koolitatud peretütrest armastus- ja elu-programmi teostamist paljutöötavas maaorientatsiooni vaimus ja „Peep Adrakures“ tungitakse samuti, aga juba „muhedamas“ käsitluses, taluelu aktuaalsemate probleemide valda.

Praeguvaadeldud näidenditele ei ole, hoolimata mahukast aastaproduktisioonist, enam sugugi kerge mõnd uut teost juurde lisada — nii ühe saamatusvitsaga löödud, lamedad ja ilmetud on nad kogu oma näilikus kirevuses.

5.

Lavalise külje түsedusega ei paista välja peaaegu mitte ükski näidend — erandiks on „Viirastused“ — ka aastatoodangu paremiku hulgast. Nad ei sea teatreid mingite tõsisemate ja raskemate probleemide ette. Ja ometi on teater pidevalt loov, alalõpmata uusi kunstilisi ülesandeid vajav asutis, kelle huvides seisab, et ta saaks kõiki oma jõude, võimeid ja oskusi järjest maksimaalselt käiku lasta ikka uuteks ja uuteks tuleproovideks, uuteks pingutusteks ja ka — uuteks võitudeks. Ainult raskete ülesannete ületamises seisavad sageli teatriloomingu parimad saavutused.

Näib, et meie draamakirjanduse olukord ei parane enne, kui draamakirjandus on uuesti põhjalikult orienteerunud suurteatri poole, s. t. kui näitekirjanikud oma teoseid luues tõsiselt hakkavad arvestama suurteatri nõudeid ja püüavad produtseerida esmajoones just suurteatri jaoks, mitte aga ainult primitiivse maalava tarvis. See vabastaks autorid ka liigsest lodevusest, mis näikse olevat juba kardetavalt sügavale juurdunud, ja vahest ka paljukirjutamise-maaniast, millest samuti on nakatatud õige mitmed. Õigus on neil, kes väidavad, et kunstiline eesmärk tuleb seada võimalikult kõrgele ja kaugale, alles siis algavad ka viljakamad vaimupingutused, mida lõpuks ikkagi kroonib võrdne resultaat.

Kuid me näeme mõne autori puhul, et ka ülim pingutus, nii oluline ja edasiviiv kui see ka on, ning püüe luua ainult suurlavale, nii püha ja järjekindel kui see püüe ongi, pole ometi veel kõik. See on alles üks eeldusi, et luua — kui omatakse ka teisi niisama vajalikke. Ja nende teiste eelduste all me mõtleme näidendi kunstilise rakenduse seaduste ja nüüdisaja teatri kujundusliku tehnika head tundmist; ilma selle tundmiseta loodud näidend on lavateosena juba ette ebaõnnestunud. Lavateose struktuuri, põnevustehnika, kunstilise sugestiooni saavutamise jne. kohta on koostatud teooriaid, mis kõik peavad kergendama näitekirjaniku tööd. Nende teooriatega peaksid meie nooremad autorid tutvuma. Ja võib-olla ei saa eesti draamakirjandus oma praegusest kiratsemisest üle muidu, kui tuleb meilgi Ameerika eeskujul kas teatrikooli või mõne suurteatri juures avada vähemalt ajutinegi

draamakursus, kus asjasthuvitatuil oleks võimalus tutvuda näidendi konstruktsiooni ja lavaliste reeglitega, et nende põhjal siis rajada oma isikupärane loomingumeetod. Eugene O'Neill, kelle näidendeid „Oi, noorus“ ja „Anna Christie“ meie suurteatrid on mänginud suure kunstilise menuga, kuulas ülikoolis terve aasta draamakursust. Ja kui sellest oli kasu niisugusele talendile nagu O'Neill, siis meie paarile tosinale alles rohelisele algajale ei teeks vastavate eelteadmiste hankimine ja süvendamine ammugi mitte halba. Siitkaudu ja selle najal võrsuva väärtuslikuma draamaloomingu kaudu tekib siis ka ehk uuesti side suurteatri elava organismi ja teatri laboratooriumiga (proovide külastamine jne.). Küllap selles loova töö õhkkonnas ja dramaturgiga kokku puutudes selguks, millised peaksid näiteks olema vaatuste lõpud, et nad mõjuksid sugestiivsemalt (praegu näeme selles suhtes lubamatuid patustamisi!), millal sobib huumor draamasse, et see ei tunduks võõra, häiriva elemendina (nagu paljudel juhtudel nüüd!), milline on teatrikirjaniku ühiskondlik ja kunstiline missioon (mida praegu ainult haruharva taibatakse!), kuidas viia läbi tegelaste tüübistamine ja luua nende sotsiaalne karakteristika (mis praegu jäetakse lihtsalt tegemata!), ja, lõpuks, kuivõrd olulised on meisterlikult väljatöötatud dialoogid ja monoloogid. Küllap siin selgitataks, et sõnu ei tohi nagu varrukast külvata (nagu see praegu on otse moes!), et iga sõna peab olema antud täpsel kohal ja elavana. Sest me ei tohi unustada, et iga sõna peidab enda taga teatava atmosfääri: kui sõna on välja lastud, avab ta meile otsekohe oma maailma. Tunda lause sugestiooni, väljenduse dünaamikat, sõna meloodiat ja elaani — see on raske kunst, kuid hädavajalik, mida draamakirjanik peab teadma.

Mulle tundub, et ainult seda rasket teed kaudu, mis autoreilt nõuab senisest suuremat kunstitõsidust, enda käsilevõtmist ja suurejoonelisemaid vormilisi ning arhitektoonilisi ideaale, võib eesti draamakirjandus jõuda välja popsiseisukorrast, kus ta on juba muutumas ohtlikuks meie kirjanduse, omakultuuri ja rahvusluse prestiižile.

Kuid selle kõrval ei tohiks unarusse jääda ka maa näitejuh-tide kunstiteadlikuma, vastutus- ja teovõimelisema kaadri välja-koolitamine, mille tulemusena maalavade huvid siis ka juba ise-endast rohkem keskenduksid väärtuslikumale näitekirjandusele. Seni on lavalise töö suunajaks maal olnud peamiselt mitmesugused kultuurilised organisatsioonid, edaspidi tahaks sel alal näha kaugeleulatavamad ning keskendatumad initsiatiivi.

Hugo Viires.

A. GRENZSTEINI OSA EESTI KIRJAKEELE ARENDAMISEL.

2

3.

Oma „Eesti Sõnaraamatu“ saatis Grenzstein avalikkuse ette 1884. aastal. Eeltööd selle ilmumiseks olid tehtud osaliselt juba „Eesti Postimehe“ ja „Oleviku“ veergudel. Nii olid näit.: -stik-sõnad (mägestik, lehestik), -nd-sõnad (kainend, mölgend), -kond-sõnad (osakond, töökond), -tu-sõnad (õnnetu, vallatu) jne. ajalehe artiklite kaudu üldsusele juba varem tuttavaks saanud.

„Eesti Sõnaraamatule“ sai üldiselt hea arvustus osaks. Leiti, et Grenzstein on teinud tänuväärse töö ja andnud vajaliku käsi-raamatu ²⁵⁾.

Suure osa „Eesti Sõnaraamatu“ sõnu on Grenzstein võtnud Wiedemanni sõnastikust ja kõneldavast keelepruugist. Olen siin „Eesti Sõnaraamatut“ võrrelnud Wiedemanni sõnastikuga, mis on seni eesti keele leksikaalsetele uurimustele aluseks olnud, võttes vaatluse alla ainult need sõnad, mis Wiedemannil puuduvad. Alljärgnev liigitelu (üldiselt tuttavad uued sõnad, soovitatavad uued sõnad jne.) pärineb aga „Eesti Sõnaraamatust“.

1. liik: Üldiselt tuttavad uued sõnad.

Nendest Wd-l puuduvad näit.: lehis, kahtlustaja, näitlik, vabameelne jt. Praegu tarvitusel olevaist sõnust erinevad Grenzsteini (Gr.) antud järgm. sõnad: esialgune pro esialgne, mõjudus pro mõju, pühandama pro pühendama.

2. liik: Soovitatavad uued sõnad.

Nendest Wd-l puuduvad näit.: aade, algupärane, aimlema, isikuline, loomastik, majastik, määruslik, ratsutaja, rõdu, tarve, tegelik, veerg jt. Wd-l erinevad tähenduslikult: esiteleva, isik, järeldama, sõnastama, vangerdama, vilutama jt. Praeguses kirjakeeles puuduvad: koolitlane (ein geschulter Mensch), mölgend (Poesie), lugunema (sich zu einer Begebenheit entwickeln), mölgendik (Poetik), nägunema (sich gestalten), ves-tand (epische Poesie), võrreldus (Comparison), üldend (Gegensatz von Ausnahme) jt.

3. liik: Kahtlased uued sõnad.

Nendest Wd-l erineb tähenduslikult: kirjand. Praegusest kirja-viisist erinevad: neidus pro neidis, lahustama pro lahutama, vallastama pro vallandama, oõtama pro ööbima. Tähenduslikult erineb: arve (Gr. Hypothese). Praeguses keeles puuduvad: ainustama (deducieren), Eestla, herrandus (Verherrlichung), lugend (Lecture), peridus (Zustimmung), puhend (Roman), salmija (laulik), salmind (Poesieform), Saksla, tunnendik (Lehre von der lürischen Poesie), Venela, vaband (Prosa-form), üldislikult (inductorisch) jt. Kirjakeelde hiljem vastuvõetud sõnad: süsinik, vesinik, võrdne, elund, näidend, kirjandus, üldistus jt.

25) Eesti Postimees 1884, nr. 41; Perno Postimees 1884, nr. 55; Virulane 1884, nr. 42.

4. liik: Halvad uued sõnad.

Gr. annab siin kohe soovitatavad sõnad juurde, näit.: paledus soovitaade, paigamees soovit. asunik, harilik soovit. tavaline, juhtuvik soovit. saatus, siselus soovit. juhtkava jt. Halbade sõnade hulka loeb Gr. peamiselt võõrsõnu, millistel eesti keeles vasted puuduvad. Suur hulk neist, nagu insener, ekspedeerima, revident jt., on keeles aga tänaseni püsinud.

Olles „Eesti Sõnaraamatut“ kõrvutanud ja võrrelnud Wiedemanni sõnastikuga, olen vaatlusele võtnud Gr-i sõnavarast ainult selle osa, mida Wd-l ei esine. Need sõnad jagunevad viide rühma: 1) derivaadid, 2) liitsõnad, 3) tõlkelaenud, 4) soome laenud ja 5) murdelised sõnad.

Murdelisi sõnu leidsin ainult ühe, võrreldes sel puhul „Eesti Sõnaraamatuga“ Grenzsteini käsikirjalise mustandina säilinud märkmeid „Mõned Tarvastu sõnaseletused“.

1) Derivaadid.

Grenzsteini „Eesti Sõnaraamatu“ uutest sõnadest moodustavad derivaadid peaaegu kõige suurema alaliigi. Suurem osa kasutatud sufiksitest ei ole mingid uustulnukad, vaid esinevad Wiedemannil, kust Grenzstein nad ühes vastavate eeskujudega on ammutanud; kuid leidub ka uusi sufikseid, nagu -nd, -ne ja soome-eeskujuline -kond, milliseid liiteid Wiedemannil ei esine. Siinjuures pean vajalikuks rõhutada, et Wiedemanniga võrdlemisest ülejäänud derivaadid ei tarvitse kõik olla kaugeltki Grenzsteini enda loodud.

1) Nominiaaltuletised. a) Tegijat või üldse isikut tähendavad liited: einenik, eesistnik, häälik, isik (Wd. eigentümlich), isenik (Egoist), kadaklane, koolitlane, süülane (Wd. süüdlane), õpetlane, kahtlustaja, eeskõneleja, ratsutaja, riivaja, salmija, poolitaja, vahendaja, veiderdaja, jumalanna (Wd. jumalana = Göttin). — b) Tegevust, tegu ja tegevusega ühenduses olevat asja tähendavad liited: liigitus, meelestus (Vorstellung), õigustus, pööratus, salustus (Verheimlichung), sõnastus, tuntus, vaenustus, vilutus (Dressur), ainustus, arvustus, elutus (Wd. Leben), lahustus, sidestus (Synthese), üldistus, lautus, võistlus. — c) Omadust või seisukorda tähendavad liited: isamaalik, järjelik, määruslik, tegelik, lahuslik (analytisch), ainsuslik, kõnendlik, naljandlik, nägelik, sideslik, üldislik, mõlglik, romaanlik, esialgne, vabameelne, algupärane, erane (besonders), kabene (Dame), võrdne, aateline, isikuline, tavaline, veereline, eestiline, katseline, majandusline, seltseluline, põhjus, rahvus (Wd. rahvaus), ainsus, äravus (Munterkeit), kordus, mitmus, lahusus, neidus (Wd. neidis = neidus = Braut), rööpus, saksus, ollus, ehenikerdu, liugus, mõjudus, omadus (Wd. omadus = omandus = Eigenschaft), asendus, ebadus, jumaldus, kirjeldus, kõvendus, paljudus, põlgus, sarnandus, tillendus (Verkleinerung), üksindus, tõisendus (Wd. teisendus), väljendus, herrandus (Gr. Verherrlichung, Wd. Herrschaft), majandus, nägeldus (Theorie), peridus (Zustimmung), paledus (Wd. paleus), algupärasus, armsus, kodakondsus, põlisus, seespirdus, sulasus (Servilismus), võimsus, lahusus, vastasus, vaenlus, sugulus, taolus, tegeulus, saksus, siselus, enamus, välkuvus, juhtuvus. — d) Kohta, ala, kogu või rühma tähendavad liited: mõlgendik, vestandik, rööbik, kainendik, näidendik, tunnendik, lausestik, loomastik, majastik, kavastik, nähtustik,

lākastik, rakustik, tööstik, vaatekond, rentkond, rindkond, ringkond, rongkond, löögikond, saatekond, seltskond, toimetuskond, teadukond, teaduskond, toimekond, töökind, ühiskond, liigikond, ligikond, sisikond, lähikond, Eestla, Saksla, Venela. — e) Liited, mis üldse tähendavad tüvisõnaga kuidagi ühenduses olevaid asju: aadend, algupäränd, erand, mölgend, tõisend, üldend, vahend, vestand, elund, kirjand (Wd. kirju lehmanimi), kõnend, lugend, naljand, näidend, puhend, salmind, tunnend, malend, vaband, võrend.

2) Verbaaltuletised. a) Kausatiivid ja faktiivid: painutama, suvitama, teatama, vilutama (Gr. dressieren, Wd. külma tundma), hingestama, kuulustama, õnnestama, salustama (verheimlichen), soomestama, sõnastama (Wd. reden, sprechen), tiivustama, ümber rahvustama, ainsustama, lahustama, ridastama, üldistama, vallastama, vangerdama (Wd. schwanken), majandama, herrandama, järeldama (Wd. trans.: widerholen, widergeben, intrans.: übrig bleiben, nach bleiben), peegeldama. — b) Refleksiivid: olevuma (existieren). — c) Translatiivid ja inhoatiivid: kodunema, lugenema, nägunema, sarnanema. — d) Frekventatiivid ja retsproogid: aimlema (begreifen), esitelema (Wd. voran sein, der Erste sein), igavlema, tegelema.

3) Partiklid. -sti-sufiks: läbisti, tavalisesti; -lt-sufiks: sideslikult.

2) Liitsõnad.

Alusmüür, arvuteade, asesõna, asjaselgitus, ääreteed, ebeliikumine (Flimmerbewegung), eestvõtja, ehenikerud (Sculpturverzierung), eluvedelik, enneminevik, ettejuhataja, etteütleja, harktuli, häälemõõn, hääletõus, helikunst, hindarv, hobusekasvatus, hüüdsõna, ilmaütlev, juhtmõte, kaashäälik, kaasrõhk, kaastäht, kahekõne, kahimäng (Gambitspiel), kangekaelsus, keeleteade, keeleteadlane, keeruspael, keerdülesanne, kehamõõde, kiirkiri, kitsasrinnaline, kirjaturg, kirjutusraamat, kiudliha (Muskel), koguarv, kogunimi, kogupilt, kohaltliikumised (Übungen von der Stelle), kohtuuriija, kohtukoht, kokkukärin (Disharmonie), kordarv, kõlamünt (Klangfarbe), kõneviisid, kõnnitee, kõrvalistnik, labamõõde (Planimetrie), labapind (ebene Fläche), lahekõla (Konsonanz), labutuskunst, lihttüvi, liittävi, liigiaine (Artunterschied), lisamärk, lihatoitlane, loikpind (konkave Fläche), loodusteade, loomateade, loomakreis (Zodiacus), maguelajad, mahakiri (ärakiri), määrarv, määreraamat (Schmiererei), määrseesütlev, määrosastav, mässipaber (Makulatur, Wd. mähkmepaber), mõõnusilp (unbetonte Silbe), õlakate, õpikael, pääpõiritus, pääsetäht, pääliskausdus, päätipp, piimatallitus, pikkusmõõde, puiestee, rahakorjandus, rakunahk, rakusüda, ridaarv, riidetuba, ringkiri (Wd. rikkiri), rohtlaan, rohukunst, rohuteadlane, rohuteade, rõsemõõtja, ruumimõõde, ruutpõrmand, salatuli, samakohane (homolog), seestütlev, selgroolased, seltseluline, seltsiaime (Gattungsbegriff), silmaring, sirgenurk, sisseütlev, sissevedu, soojamõõtja, soomuslaud, sõnaselgitus, sulumärk, suurusteade, sündeseligitus (genetische Definition), sulejahvatus (Geschreibsel), tagajärg, taimeteade, taimetoitlane, taktiaeg, tähekõla, täheteade, täheteadlane, täishäälik, täringjalg (Kubikfuss), täisarv, täisminevik, täisnurk, teadumees, tuleandmine, toonimünt (Klangfarbe), tõemäng, tõeteade, tupetõuk, umbhäälik, ummiskõla (Dissonanz), ummistuli, usuteade, usuteadlane, uudishimulik (Wd. -line), vabameelane (Wd. -line), vahetükk, varjunahk (Hornblatt), vastukõla, väantäht (Monogramm), väljalõike, väljavedu, veerdekuju (värsimõõt), veeskäija, võrrelvõrre, väljaspidus, verenahk (Blutblatt), ülerahvane (international).

3) Tõlkeläened.

Aastakümmend — Jahrzehnt, aastasada — Jahrhundert, aastatuhat — Jahrtausend, algtäht — Anfangsbuchstabe, eesistnik — Vorsitz, ees-

kõneleja — Vorreder, eksituli — Irrlicht, elajariik — Tierreich, erandseadus — Ausnahmegesetz, ettekäänd — Vorwand, hääleõpetus — Lautlehre, iduleht — Keimscheibe, jõuujuhu — Stärkemehl, kaasajad — Nebenzeiten, kaasanne — Mitgabe, kaasinimene — Mitmensch, kaasistuja — Beisitzer, keskjooks — Mittellauf, keskkool — Mittelschule, kohtupalat — Gerichtspalat, kolmkõla — Dreiklang, luuletuskunst — Dichtkunst, kosikaupleja — Heiratskäufer, mahalõök — Niederschlag, mõtlemismärk — Gedankenstrich, kõneriistad — Sprechorgane, kõnetund — Sprechstunde, kõrvallõök — Seitenschlag, kõrvasnurk — Nebenwinkel, kunstsõnnik — Kunstdünger, õpekeel — Unterrichtssprache, õpelause — Lehrsatz, õpemeister — Lehrmeister, õpeplaan — Lehrplan, pääajad — Hauptzeiten, päärõhk — Hauptbetonung, pääsõna — Hauptwort, päästapaat — Rettungsboot, pilgelaul — Spottgedicht, rahvakoolimeister — Volksschulmeister, rahvamajandus — Volkswirtschaft, rahvamees — Volksmann, rakusisu — Zellinhalt, riigikantsler — Reichskanzler, riiginõunik — Staatsrath, ringvaatus (Wd. rünkvaatus) — Rundschau, segaarvud — gemischte Zahlen, segapind — gemischte Fläche, segarent — gemischte Rente, sisipuu — Innholz, sotsiaaldemokraatlane — Sozialdemokrat, sõnajuur — Wortwurzel, sõnaõpetus — Wortlehre, supelkoht — Badeort, supelmaja — Badehaus, suurvõim — Grossmacht, stempelmark — Stempelmarke, stempelpoogen — Stempelbogen, tagajuurdlemine — Nachforschung, tagasein — Hintergrund, teaduhimu — Wissbegierde, toonitõug — Tongeschlecht, toonitükk — Tonstücke, torupind — Cylinderfläche, troonikõne — Tronrede, tuntuspõhjus — Erkenntnisgrund, unekuub — Schlafrock, usumäratsemine — Glaubenschwärmerei, üleslõök — Aufschlag, vastaproov — Gegenprobe, värsjalg — Versfuss, värsimõõt — Versmaass, viskpiik — Wurfspiess, vürtsikauplus — Gewürzhandlung.

4) Soome laened.

Eesti keele rikastamiseks ja täiendamiseks oli soomest laene tehtud juba aastaid enne Grenzsteini avalikkuse ette astumist. Nimetatagu ainult Rosenplänterit, Kr. J. Petersoni, Ed. Ahrensit jt. Ärkamisajal, mil juhtivaid keele- ja kirjamehi Soomega kõitsid juba isiklikud sidemed ja tähelepanekud, kujunes soome keel nagu mingiks „ideaalkeeleks“. Kreutzwaldi, Koidula, Jakobsoni, Hurda jt. kirjutistes kõneldakse soome keele eeskujust küllaltki palju, rõhutatakse soome keele õppimise tarvet jne. Nii liikus Grenzstein õieti juba tuntud radu pidi, kui ta „Eesti Postimehe“ toimetajana oma pikemas uusi sõnu käsitlevas artiklis järgmised soome keele eeskujude ja laenude kohta käivad arvamused avaldas:

„Soomlased sünnitavad oma kunstsõnad võimalikult oma keelest, mis meile ju siin kõige ilusamaks eeskujuks on. On meil üht sõna vaja, siis katsume seda eesti keelest saada, mis enamiste ikka korda läheb. On see aga võimata, siis läheme Soome keele juurde laenule. Ei saa meie ka säält midagi, mis väga harvaste ette tulla võib, alles siis on meil luba võeraste keelte sõnu võtta“ (26).

Nagu näha, viitab Grenzsteini eespool mainitud purism visusti ka soome eeskujudele tagasi.

26) Eesti Postimees 1881, nr. 19.

Pärast vahepealset eesti keele enda tuletusvõimaluste kaalumist samas kirjutises tuleb ta juba üsna laiaulatusliku e b a-sõna laenamise ettepanekuga:

„Sõnakene e b a, Soome keeli e p ä, pöörab sõna mõtte otsa ümber ehk teeb ta halvaks, nagu näituseks ebajumal, ebausk. Soome keeles on see sõnakene enam pruugitav kui meie juures, nagu näit. sõnades: epäjumala... epätasainen... epäpühä... epäoikea... epäkelpo j. n. e. Kui sellega halbdus mitte suurendatud ei saa, siis soovime meie järgmisi sõnu nende eeskujude järele meie kirjakeeles²⁷⁾: ebatõde, ebatarkus, ebamõistus, ebateadus, ebatänu, ebarõõm, ebapõhjus, ebaseletus, ebaselgus, ebategu, ebatruudus, ebakuulsus, ebaõpetus, ebaarmastus, ebavoorus, ebasõprus, ebaharidus, ebakasu, ebatäht, ebaolipolitiika, ebakirjanik, ebakriitika ja palju sellesarnaseid ebailusaid asju.“

Soome keelt on Grenzstein nähtavasti osanud, kuna peaaegu igas „Oleviku“ numbris tuuakse pidevalt teateid soome keele, poliitiliste ja kultuuriliste sündmuste kohta. „Eesti Postimees“ nr. 17, 1881. a., esitab mõne sõna soome keelt ja toob Mustakallio „Kehtolaulu“ kõrvuti eestikeelse tõlkega, et näidata keelte sugulust. Tõlke on nähtavasti Grenzstein ise valmistanud. Grenzsteini tollekordse soomesõbralikkuse kajastuseks võib pidada ka järgmisi ridu:

„„Ehitagem Soome silda!“ Nõnda hüüavad huuled viimasel ajal igal vaimustatud isamaa pojalt, kes isamaa õnne ja rahva tõsist kasu taga nõuab... Soome silla ehitamiseks ja nimetatud püüde korda saatmiseks on aga pääasi Soome keel“²⁸⁾.

„Eesti Sõnaraamatus“ leidub terve rida soome laensõnu. Osa neist on juba varem, enne Grenzsteini tarvitusel olnud, osa esineb aga täiesti uudisettepanekutena. Paljudele neist on ka Grenzstein ise soomekeelse originaali juurde märkinud. Grenzsteini soome laenude üle on avaldanud pikema kirjutise prof. J. Mägiste („Soome keele osa eesti kirjakeele arenemisel“, koguteoses „Tervitus lahe tagant“, EKS, Tartu, 1931), millist uurimust olen kasutanud.

Esitaksin laensõnad siin kõrvuti soomekeelsete sõnadega: aade — aate, alaealine, alaealsus — alaikäinen, alaikäisyys, alakool (Elementarschule) — vrd. soome (sm.) alaluokka jne., alg- teatavais liitsõnades nagu algelajad, alghäälik, algtäht jne., algupärane — alkuperäinen, alus (Subjekt) — alus, arve — tuletatud Gr. enda andmeil sm. sõna arvioima najal; arvlema — arvioima, arvustama — vististi sm. arvostella, asjamees (agent) — asiamies, eba- liitsõnus nagu ebatarkus, ebatäht, ebatänu jne. — sm. epä-, edenev joon (absteigende Linie) — arvatavasti sm. etenevä, eteneminen, kabelaud — Gr. annab ise samas sõna originaalina sm. kapulauta, esimees — esimies (võib-olla aga ka saksa Vormann), esitelema — esitellä, kirjandus — arvatavasti sm. kirjallisuus, kauniskirjandus — kaunokirjallisuus, kenakirjutus — kaunokirjoitus, laevastik — lai-

27) Sealsamas.

28) Vrd. J. Hurda kirjutisega Eesti Postimehe Lisalehes 1871, nr. 25.

vasto 29), lause — lause, majandus — kuna Gr. sel puhul nimetab sm. sõna talous, siis võiks vahest arvata, et see talle eeskujuks on olnud; määrsõna — määräsana, nais- liitsõnus nagu naisjumal, naisõpetaja — vrd. sm. naisylioppilas jne., näitlema — näytellä, olemus — olemus, õpiliitsõnus nagu õpikeel, õpilause — vrd. sm. oppilause, sisimaa — arvata-vasti sm. sisämaa, tavaline — tavallinen (Gr. märkus: „Soomek. tavallinen, Virus pruugitav...“), teade — arvatavasti sm. tiede, teaduhimu — vrd. sm. tiedonhalu, tehas — tehdas, toimekond — toimikunta, toimetaja, toimetama — toimittaja, toimittaa, toode — tuonti, tõisend — vrd. sm. toisinto, tõdestama — Gr. toob võrdluseks sm. todistaa, tõdestus — todistus, tulukäanded — tulusijad, ühisus, üksikus — vrd. sm. yksikkö, ülikool — yliopisto, üliõpilane — Gr. märgib: „Soome keeli ylioppilas“, vabameelne — vapaamielinen, võrdne — vertainen, võrrend — verranto.

Peale eespool esitatud sõnade, mis on kas otse soomest laenatud või soome sõnade eeskujul loodud, leiame Grenzsteinil veel üksikuid sõnakujundeid, näit. omastav — vrd. sm. omanto jt., millede loomisel soome keel on kaasa mõjunud. Ühtlasi viitavad soome eeskujudele tagasi ka üksikud Grenzsteini poolt enamviljeldud derivaadid, nagu -kond-sõnad (kohakond, osakond — vrd. sm. paikkakunta, osakunta), -stik-sõnad (laevastik, taimestik — vrd. sm. laivasto, kasvisto), -la-sõnad (Saksla, Eestla, Venela) ja -nd-tuletised (vt. eespool tõisend, võrrend, näidend — näytäntö jt.).

5) Murdelised sõnad.

Uute sõnade loomisel rõhutab Grenzstein eesti keele nüansirikkust ja soovib sõnu murdeist laenata:

„Kui meie keel väikestele asjadele nii peenikest vahet teeb, nagu kahama, kahisema, kohama, kohisema, kihama, kihisema, kuidas võime siis mõned tähtsamad asjad koguni ilma sõnadeta jätta... Tehku igauks murraku rääkimisega kuidas ta tahab. Aga sellepärast ta ühtegi sõna ärgu põlgagu, kui see Võru- ehk Virumaalt, Tartu ehk Tallinna nurgast välja toodud on“³⁰⁾.

EKIA-s leidub Grenzsteini kirjade kogus dateerimatu leht mõnede Tarvastu murde sõnaseletustega. Sõnad on mustandina lehele märgitud ja nähtavasti sõnastiku või ajalehe artikli jaoks tallele pandud³¹⁾.

Lehel leiduvad järgmised sõnad: ankima — fassen, umfassen, ate — ?, ülejäanus — vallatu laps, jomp — etwas dickes, romp, jode — Schlagloth, jõõbitama — allein machen, jupitama — ?, kavel — Springer, kitsikus — Noth, silmakivi — Kupfervitriol, kõdrutama — leicht lachen, lenn — valu, peksmine; lokerdama — wackeln, lontrus — moonutus — carrikatur, mõõt, mõödi — Längermass, mõöt, mõödu — ?, mütas — Maulwurf, nokkama — varastama, nokitsema — ?, nõps — nõöp, õõtsik —

29) J. H u r t, tsit. teos.

30) Eesti Postimees 1881, nr. 18, 19.

31) EKIA Gr. XII 224—225. Mõnedel sõnadel puudusid seletused üldse (—), kuna mõned neist olid kirjutatud niivõrd segaselt, et lugemine võimatuks osutus (—?).

kanakael, pugu; pakk — Eile, põrend — raendiku põletamine põllu tarvis, põrmitsema — vaest viisi elama, pututama — versetzen, püdel — vedel, räselema — sich balgen, säpendama — schnitzen, selmama — klagen, sõõratama — lehm sõõratab piima, tuleb udarast, lüpsta võib; sugima — jooksema; tai, tailiha — muskel, lahiliha; tähtsus — Wichtigkeit, tihkama — täidima, ei tihka anda — möchte nicht geben, tiirutama — erraten, toht — kase-toht, takerdama —, topsakas — tore, tõllama — jooksema, uhkustama — uhkust taga ajama, ünge — in Anfang begriffen, vilbus —, vintsutama — quälen, vorp, vorbi —, kündyäk (?) — grosse Klumpen.

„Eesti Sõnaraamatus“ leidub neist sõnust ainult sõna „põrmitsema“.

4.

Grenzsteini brošüüri „Kauni keele kaitsmiseks“, mis ilmus Tartus 1899. a., võib mõnevõrra pidada eesti esimeseks stiiliõpetuseks. Sellelt seisukohalt väärib brošüür tähelepanu, hoolimata autori liiga palju isiklikke motiive arvestavatest vaatekohtadest ja terminoloogilistest veidrustest.

Autor kurdab, et eesti keel on oma arenemisloos regressiivset teed käinud ja süüdistab kurjalt kaasaegseid keelemehi.

Arvustades viimaste keelt, astub ta võitlusse:

1) retoorilise paatose vastu (theatritegemine), 2) katkendliku kõnetakti vastu (kookamine ja kompsimine), 3) liigsete kordamiste vastu (mäletsemine), 4) liigse metafooride tarvitamise ja sellega seoses oleva stiili ähmasuse vastu (piltlik kõneviis, sõnategemine), 5) mõttesegasuse vastu (kõrvahoobid, sasine keel), 6) tühja fraseoloogia vastu (sõnakõlks), 7) liiga tihti tarvitata-vate moesõnade ja neologismide vastu (jõõrsõnad, uued sõnad), 8) sõna tähenduste ignoreerimise vastu (räpakas keel, antsakas keel), 9) labasuse vastu (lõpmata labane keel), 10) homonüümia vastu (sõnasolkimine).

Ühtlasi juhib ta tähelepanu mitmetelegi olulistele asjadele, näit. sellele, et kõneldud kõne ja kirjutatud kõne kaks erisugust mõtete väljendust on:

„Kõne nõuab teist, kiri teistsugust keelt. Mis kõnemehe suust ilusaste kostab, võib kirjas otse inetu olla“³²⁾.

Brošüüri lõpul loendab Grenzstein terve rea põhjusi, mis tingivad seesuguseid väärnähtusi meie keele elus. Neist on mõnedki aktsepteeritavad veel praegu, näit. p. 6: „Meie keeleharimise aateks ei ole tänini mitte kaunis keel olnud, vaid grammatika lõpud ja lapid ja täheratsutamine“³³⁾. Samuti p. 9: „Kriitika puudus on ka üks asi, mis kirjakeelt ja kirjandust alla

32) A. Grenzstein, Kauni keele kaitsmiseks, Tartu, 1899, lk. 7.

33) A. Grenzstein, tsit. teos., lk. 28.

rusub. Meil on häid raamatuid.... kuid kriitik on ta surnuks vaikinud ja meie ei eksi vististe mitte, kui arvame, et raamat unustusse on jäänud.... Selle asemel tehtakse lehtedes sagedaste täitsa tühistele sulesünnitustele suurt kiidukõla...“³⁴).

Lõpuks esitab ta 30-punktilise kokkuvõttena käsud, mida „kirjandusepõllul tegutsejad“ peaksid arvestama.

5.

Keeleliste küsimustega on Grenzstein tegelnud paljude muude küsimuste kõrval. Oma ajakirjandusliku töö esimestel aastatel on ta sellele üldse enam tähelepanu osutanud kui hiljem. Kuid kogu see tegevus kannab Grenzsteinile nii omast teatavat pealiskaudsuse pitserit. Tal on huvi asja vastu ja head keelelist instinkti, sageli oma aja kohta üsna moodsaidki vaateid, kuid tal puudub sealjuures lingvistilis-filoloogiline haridus. Tema tegevus jätab diletantliku ja lünkliku mulje. Need ajutised sõnavõtud, kus ta tähelepanuväärivamaid arvamusi avaldab, näit. dr. M. Veske raamatu arvustamise puhul, tunduvad põhinevat rohkem momentaansetel ja parajasti loetud teadmistel. Peale selle avaldub ka ta keelelistes harrastustes, nagu mujalgi, tema erisugune ja komistusi põhjustav iseloom. Sageli teeb ta tarbetut tööd, nagu näit. nn. häälte paljuse tabeli juures (vt. lk. 77) ja vassib oma kirjutistes, isegi teadmata, mida ta õigeks peab, näit. vältete märkimise küsimus (vt. lk. 77). Grenzsteini tähtsammaks tööks on „Eesti Sõnaraamat“, millele ilmumisel sai osaks soe vastuvõtt. „Eesti Sõnaraamatut“ vaadeldes võib eespool esitatud materjali põhjal öelda, et Grenzsteini uuendused pole mitte eriti laiaulatuslikud. Suurem osa tema nn. uusi sõnu esineb ka Wiedemannil. Nimetamisväärsed on derivaadid, eriti -nd- ja -kond-sufiksi abil, mida Wiedemannil ei esine. Sealsamas aga häirib valikuta üleproduksioon, näit. just -kond-sõnade puhul, kus seda sufiksit ülemäära ja sobimatutele sõnadele on liidetud (rongkond, löögikond, ligikond, liigikond jt.). Paljukiidetud -inna ja -anna esineb juba Wiedemannil (õpetajanna). Harvem esineb Wd-l -ne-sufiks nominaal- ja verbaaltuletistes, kuid ka Grenzsteini poolt esitatud -ne-tuletiste arv on väike. Nende seas leidub siiski õnnestunud ja kirjakeelde vastuvõetud sõnu, nagu algupärane, võrdne, esialgne, vabameelne jt. Sufiksud -tus, -dus, -lane, -stik, -lik, -ja jt. pole Wiedemannile tundmata, kuigi neil pole seal seda produktiivsust, mis esineb „Eesti Sõnaraamatus“.

34) A. Grenzstein, tsit. teos, lk. 30.

Sufiks -ng esineb Gr-l ainult kaks korda ja mõlemad sõnad (leping, täring) leiduvad ka Wd-l. Üldiselt on Gr. tuletusliited paikapidavad, kui jätta arvestamata ebaõnnestunud -la-tuletised. „Eesti Sõnaraamatus“ esinevatest derivaatidest võiks kirjakeelde püsijäänute arvu arvestada ligikaudu 50%-le. Peale selle esineb rida sõnu, mis praegu tarvitusel olevaist sõnadest erinevad kirjutusviisis mõne tähe võrra. Sõnad, mida Gr. on tuletanud ja laenanud, kuuluvad sisuliselt tavalise kõnekeele valdkonda (esi- algne, põhjus, väljendus, seltskond jt.), kirjanduse ja poeetika alale (kirjandus, näidend, näitlema), organisatsioonide alale (koosolek, esimees, eestseisus jt.), haridusalale (keskkool, ülikool, üliõpilane jt.), poliitika alale (suurriigid, minister, riigikantsler jt.), ajakirjanduse alale (toimetus, toimetama jt.) jne. Tööstuslikke, kaitsevaelisi jne. oskussõnu ei esine tal peaaegu üldse. Muu seas leidub „Eesti Sõnaraamatus“ veel terve rida malemängu oskussõnu, mis aga peale üksikute (vangerdama) ei ole püsima jäänud. Brošüüris „Kauni keele kaitsmiseks“ võitleb Gr. sõnarohkuse ja lohisevuse vastu, soovib stiilis asjalikkust ja luulekeeles voolavust. Brošüüri enda stiil aga ei jälgi neid nõudmisi kaugeltki mitte ning nüüdisaegne lugeja peab erilise hoolega lugema, et stiililiste ja terminoloogiliste veidruste vahelt autori mõtteid tabada. Kokkuvõttes peaksin mainima, et Grenzsteini osa eesti kirjakeele arendamisel piirdub peamiselt tema ajaga. Ta on olnud üks lüli meie keele arengu- loos ja sellisena tuleb teda hinnata.

(Lõpp.)

Salme Sinimets.

LÕUNA-EESTI SÕNA *PAL'KNA(S)* 'KANGARULL' SELETUSEKS.

Rohkete läbipaistvalt selgete hiliste vene laenude kõrval on eesti keeles (ja selle lähimais sugukeelis, teistes läänemere-sm. keeliski) teatavasti rida vanemaid, kultuurilooliselt ja häälik- kujuldasa huvitavamaid laensõnu, millede iga on keskmiselt um- bes tuhat aastat ja mis on laenatud muistsest loode-vene murdest, muinasvene keelekujust, nagu on harjutud nende kohta ütleva. Sellesse laenudekihti kuuluvad ms. tihti mainitavad kultuuriloo- lised „keelemuistised“ *rist*, *papp*, *pagan* ja *raamat*. Huvitaval kombel on selles vanas laenukihis just rida kudumisterminoloogia alalt pärinevaid sõnu — *paase*, *piird*, *koonal*, *värten*. Viimaste hulka kuulub arvatavasti ka e. *pal'kna(s)*, kuigi ta näikse kahe

silma vahele jäänud meie vanimate slaavi (muinasvene) laenude uurijail.

Vaadeldes esmalt kõnealuse sõna kohta käivat e. ainestikku. *W i e d e m a n n i* sõnarmt. annab eL sõnana *pal'kna*, g. *pal'kna* 'Rolle Zeug, Bolzen Leinewand'. Akad. Emakeele Seltsi sõnasedelitekogus leidub sellele lisaks veel järgmisi andmeid: Põlva *palkn/a*, g. -a, p. -at, g. pl. -ide, p. pl. -it 'pakk (riide)', *rjõli' umma kõik rõiva palknit täüs*, Rõuge Tindi *pal'kna* 'linane riide rull', *tütru'kkul ol' sār kirstu täüs rõiva palknit*, Vastseliina Tsiistri *rõiva pal'kna* 'riide rull, kera, kangas', *tül ol' mittü rõiva pal'knat*, Lutsi Jaani kl. *palkn/aš*, g. -a, p. *palgānd* (= rullis rõivas), *tū kuā rēvaš ār koēš um pal'knas* (loe: *pal'knas*). Allakirjutanu isiklikult on sama sõna üles tähendanud setu murde alalt Obinistest: *rõiva pal'knas* (= kangarull, -pakk) — *tu rõivaš om kerä kerš; mõnēl om kirstü täüs pal'knit, kõik šēļge pal'kna kirstü', pal'kna kerä' sūrē'*. Sõna on praegu ilmsesti harilikult vananemas. Varemini on tema levikuala eL murdealal olnud senisest laiem, võimalikult teda praegugi esineb laiemalt kui AES-i murdekogud näitavad. *K a s e* ja *S a a r e s t e* Lisasõnastik esitab *pal'kna* tähenduses 'pakk', mis võib viia kaksipidi mõistmisele. Viimases tähendusemääratelus, milles 'kangapakk' on lihtsustunud 'pakuks', on vahest juba kaasa mõjumas selle määratluse formuleerija teadlik või alateadlik *pal'kna(s)*-sõna seletamistung: seejuures on arvatavasti mõeldud, et kui juba kord on olemas *kangapakk* (*W i e d e m a n n i* sõnarmt. tähendus 'Bolzen, Packen zusammengerollter Leinewand,...') ja *puupakk* kõrvuti, küllap siis ka (*kanga*)*pal'kna(s)* ja *puupalk* võiksid olla omavahel sugulusvahekorras. Või kui seda Lisasõnastiku autor(id) polegi mõelnud, siis võib selline mõte automaatselt tekkida igäihel, kes *pal'kna(s)*-sõna algupäraküsimuse omas peas kergitab. Probleemi lahendust see võimalik mõttekäik siiski vaevalt suudab anda, sest ebaproduktiivse denominaalse *na*-sufiksi liitumine hilise saksa laensõnaga *palk* kagu-eesti keelealal, kus pealegi ka 'palgi' tähenduses on kohati (näit. setus) veel täies elujõus säilinud vanem oma kultuursõna *hirs*, ei ole asja lähemal kaalumisel kujuteldav. Selline sõnasugulusoletus oleks tüüpiline teadusliku rahvaetümoloogia näide. Seepärast peaks õigust olema *pal'kna(s)*-sõnale loomulikuma seletuse leidmiseks pöörata tähelepanu teatavale teistes läänemere-sm. keelis tuntud slaavi päritoluga sõnale kui tema võimalikule sugulasele.

Küsimusse tuleb sm. idamurde *palttina* 'lõuend' oma hõimkonnaga, palju käsitletud sõnapere, mille slaavipärasus juba

ammugi on tuntud, vt. näit. A h l q v i s t i „Kulturwörter“ lk. 90, V e s k e „Славяно-финскія культурныя отнош.“ lk. 201, M i k k o l a „Berührungen“ lk. 154 jm., viimati M i k k o l a „Die älteren Berührungen zwischen Ostseefinnisch und Russisch“ lk. 23, 25—26, 73 jm. Viimase teose järgi sm. *palttina*, aunuse *palttin* (tüvi -a-), vepsa *paltin* 'Leinwand, feinere Leinwand' on laenatud muinasvene sõnakujust *полотно* (vrd. nüüdisvene *полотно* 'Leinwand'). Varemini M. pidas laenamise lähtekohaks veel vanemat sise-*o*-ta slaavi algkuju *полтно*, vt. „Berührungen“ lk. 41. Võime siinkohal mööda minna sellest läänemere-sm. sõna-seesmise -*Itt*- seletamise probleemist kui käesoleval korral ebaolulisest. M. viimases teoses tehtud seletuskatse puhul igatahes allakirjutanu vähemalt on avaldanud kahtlusi oma retsensioonis „Eesti Keeles“ 1938, lk. 149, vrd. äsja ka K a l i m a, FUF XXVI, Anzeiger lk. 41—44. Enam huvitab meid siinkohal küsimus, kas ka e. *pal'kna(s)*-sõna võiks olla sama muinasvene sõna laenjärglasi. Sm. *palttina*-sõna tundjal viimane assotsieerub oma tähendusliku ja häälikulise läheduse tõttu nii hõlpsasti, et allakirjutanut kelgi ei tarvitse sugulusküsimuse tõstmise puhul kahtlustada teravmeelsuses või leidlikkuses. Sm. *palttina*-sõna senised käsitlejad pole eesti sõna siia kuuluvust seni kaalumi-sele võtnud arvatavasti ainult seetõttu, et isiklikult ükski neist polnud kokku puutunud selle e. võrdlemisi haruldase murdesõnaga ja W i e d e m a n n i sõnaraamatus nad otsisid sm. *palttina* vastet ainult *palt*-, mitte ebaootuspärase *pal'k*-alt. Üllatav igatahes on teda leida *k*-lisena, sest tema ootuspärane, muinasvene *полотно*-le ja sm. *palttina*-le vastav eL kuju oleks *paltna (lõpp-a suhtes vrd. eL tuletustüüpi *paukna*, *klok'sna* verbidest *pauk[u]ma*, *klok's[i]ma*, W i e d e m a n n i „Grammatik der ehstnischen Sprache“ lk. 176). Pole päris võimatu, et see kunagine *paltna assotsieerus hilise laensõnaga *palk* ja rahvaetümoloogilisel teel viimasega seotuna selt sai oma *k* oodatava *t* asemele. Kuid arvestades seda, et see *k* esineb kõikjal lõuna-eesti alal, kus praegu võib kohata kõnealust sõna, peab arvama, et *k* teke vahest siiski on vanem kui hilise saksa laensõna *palk* tundmaõppimine, nii et tõenäoliselt see *palk* omalt poolt ei saanud põhjustada *k* tekkimist. *k(k) ~ t(t)* vaheldust käesoleval korral tuleb küll pigemini tõlgitseda komistusliku, ebahäälikuseadusliku vaheldusjuhtumina, nagu neid eesti keel tunneb mõningaid muidki. Kõigepealt mainitagu selliseist vaheldusjuhtumest üks teine muinasvene laensõna (vrd. vn. *веретено*) — W i e d e m a n n i sõnarmt. järgi e. rahvakeeles *värten*, *värtel ~ värkel*, *verkel*.

Edasi märgitagu samast sõnarmt-ust *vel'kima ~ vel'tima, väl'tima*, linnunime *vin't ~ vink, par'k ~ par't, peikel ~ peitel, päitel*. W i e d e m a n n i l g i esineval hilisel saksa laensõnal *ärker, g. ärkri (ärkle, ärkli)* leidub rahvakeeles (allakirjutanu teada näit. Maarja-Magdaleenas) *t*-line vaste *g. ärtli*. Üksikud seda tüüpi ebaootuspärased vaheldusjuhtumid ulatuvad eesti k. alalt kaugeemalegi, näit. e. *kõrkjas* (taimenim.) ~ sm. *korte, g. kortteen* id., e. *vait*, sm. *vaiti* ~ sm. *vaikenemaan* 'vaikima', e. *vaiki, vaikne, vaikima*, vepsal *vaiknošt'i* 'vaikselt', sm. *moittia* 'laita' ~ murdeti (näit. ingeris) *moikkī*. Ka sõnaseesmine *p(p)* võib sellise juhusliku vahelduse korras asenduda teise sulghäälikuga, näit. W i e d e m a n n i sõnarmt. teatel hilises laensõnas *terpentīn ~ terkentīn* ja allakirjutanu ülestähenduse järgi Petsrimaa vene kohanimes *Kolpino* (saar), mis setus on tuntud kujul *Kul'kna*. Esitatud vaheldusparalleele arvestades ei peaks raske olema uskuda e. *pal'kna(s)*-sõna ja meie vanimate slaavi laenude uurijate poolt käsitletud sm. *palttina* jt. etümoloogilist ühtekuuluvust. Seda enam, et sellel sõnarinnastusel pole tähendusõpilisi raskusi. Teistes läänemere-sm. keeltes kõnealune sõna tähendab 'lõuendit, linast riidet', eestis sedasama kokkurullitult, kangapakuna (Rõuges) või üldse igasuguse riide pakku, rulli. Ka sõnal *kangas* on eri läänemere-sm. keelis tähenduserinevusi (eestis ta tähendab kudumisel olevat riidet või veel tükeldamata, telgedelt mahavõetud kangast, soomes aga nii 'kangast' eesti tähenduses kui ka riidet üldisemalt), ja sellest hoolimata kellelgi ei saa mõttessegi tulla küsimus, et meil siin võiks olla tegemist kahe eri algupära *kangas*-sõnaga. Eesti sõnal *rõivas* on vasteks (lõuna-) vepsas *roivaz*, mis tähendab koguni 'linapeo', ja sõna *riie* sugulaseks tuleb arvatavasti pidada hoopis eritähenduselist sm. sõna *riide ~ riite* 'õhuke kate, (jää)kirmetis'. Sm. *palttina-* ja e. *pal'kna(s)*-sõna tähendussugulus on hoopis ilmsem, nii et tähendusõpilisest seisukohast nende etümoloogilisele kõrvutamisele ei peaks olema põhjust vastu vaielda.

Niisiis lõuna-eesti *pal'kna(s)* — hoolimata oma ootusvastasest sise-*k*-st, mille tõttu tuli tema häälikulisel küljel eespool võib-olla igavust tekitava üksikasjalisusega peatuda — näikse kuuluvat meie keele vanimate slaavi (muinasvene) laensõnade kilda ja sellisena olevat kauniste huvitav kultuursõna. Seejärest vahest pole päris õigustuseta temale pühendatud eelnevad read.

J. Mägiste.

KIRJANDUSE ÜLEVAADE.

Valmar Adams: **Tunnetuse tund.** Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1939. 62 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Valmar Adamsi luuletaja-isiksuses on imponeerivaks jooneks olnud see, et teda ei rahulda valmistõed ega valmisarvamused. Oleme võinud märgata temas fanaatilise loomusele omast tungi püüelda nii oma mõttes kui ka tundes j u u r t e n i, kuigi see võib valu teha endale ja häirida teisi. On siis ka arusaadav, miks pessimismi kude tema luules on nii tihe.

„Tunnetuse tund“ pole oma ilmeilt nii rikas ja reageeringuilt nii mitmehelgiline kui sellele eelnev „Põlev põõsas“. See „jahtuv lõõsk“, millest „Põlevas põõsas“ käskis tõtt taguda luule, on jahtunud siin veelgi enam. Kibeduspühangud, mis johtusid sellest, et ei olnud leitud küllalt rahuldavat kontakti tõelusega, on jäänud harvemaks, vihasööstid vähe-maks. Aga tagasihoidlikum on siin ka see dekoratiivne sädelus, mõttekujutuse „kergemeelne“ mänglus, mis on ikka sillerdanud teatavates Adamsi värssides. Oma mõttele ja tundele Adams tahab nagu leida mitte enam ilusat ega efektsset, vaid võimalikult täpset sõnavastet.

Üldse see raamat on vaiksem ja väiksem kui „Põlev põõsas“, kuid just selles vaikuses ja suletud-olekus paistab Adamsi pessimism veelgi tumedamana. Püütakse leppida paratamatusega, luua mingisugunegi vahekor-d tõelusega, kuid selles pole põrmugi mingi lahenduse õnnestavat sära, vaid pigemini küll enam tumma kannatust, mis teinekord virgub nagu mingiks uhkeks ja kõrgiks hoiakuks. Luuletuses „Vita et miracula“, kus on kõige selgemini fikseeritud Adamsi praegune hoiak, ta vahekor-d maailmaga, öeldakse: „Tundliku südame / pidev põletushaav / on nüüd kokku surutud / ükskõiksuse rusikaks.“ See on püüe välja isiklike solvumiste ja ahistuste ahtast ja valusast ringist. Kaugel on see ükskõiksus flegmaatselt lõdvakslaskumisest, üldisest huvidejahtumisest. Mõõdunud on küll nooruse ulmad, öeldakse, et tühjusest on haaratud kõrgusi, „kuid hingest ei lahku veel / olemapidava igatsus. / Ulmast ja lihast / tahan veel / — kainuses kirklik — taguda tõtt“. Kaks väljendust siin, nimelt „olemapidava igatsus“ ja „kainuses kirklik“, lubavad pilku heita Adamsi luuletaja-natuuri kahele põhilisele kalduvusele, mis küll siinses kogus avalduvad tagasihoidlikumalt, kuid annavad ometi ennast tunda kõikjal. Kui esimene kõneleb looja tahtmisest kujundada maailma oma näo järgi, mitte sallides, et maailm tahab olla teissugune, ja mitte kaheldes omaenda näo ainuõigluses, siis teine annab tunnistust teatavast intensiivsuse-igatsusest. Isegi kainuses ja loobumises, ükskõiksuses ja endassesulgumises püütakse viimsete piirideni, tahetakse sellest välja pigistada viimast.

„Tunnetuse tunni“ tuum jaguneb õigupoolest kaheks. Ühes osas peetakse kohut endaga. Sellest kõnelevad tsüklid „Üle elu keskme“ ja „Vita et miracula“. Hirm tühjuse ees kummitab kõikjal ja pettumused heidavad oma varje. Ollakse nagu ärganud nägema, et käed on haaranud tühjust. Edasi minna pole nagu enam mõtet ja tagasi minna ei ole enam võimalik. Pettumuste pessimistlikest helinaist kostab läbi igatsus mingi endise lihtsuse järele, lapsepõlve-kodu järele. Selle süütut lihtsust võidi vahepeal küll põlata rumalaks, kuid ta oli ometi h e a. Ja igatsus h e a -d u s e järele on ikka elanud Adamsi värssides.

Igatsust headuse järele võib samastada osaliselt igatsusega jumala järele. Adamsi luuletaja-mina on olnud ikka ja on ka siin väga tugevasti u s k u janunev. „Krampidesse mõeldud pea“ on küll tõuganud troonilt lapsepõlve-jumala, kuid meile antakse aimata, et see on olnud pikk ja ahastusrikas võitlus. Täendusrikas selles mõttes on siinses kogus luuletus „Jumalagajätt Jumalaga“.

„Tunnetuse tunni“ teiseks palgeks on tsüklid „Värsse kerguse vaimust“ ja „Ex libro amoris“. Kuigi siin on heledamaid laike, oleks ometi ekslik arvata, et siin Adamsi pessimism on nähtamatuks hajunud. Adamsi kerguse vaim on õigupoolest üleküllastunud raskuse vaim. Kuigi ta siin kultiveerib teatavat kerget elegantsi ja ta värs ei põlga märglevat graatsiat, reedab ometi õige sageli mõni käänak, mõni varjund, mõni salamahiti sisselipsanud lemmikmotiiv, et see näilikult kergejalgne mänglus kasvab välja üsna tumedast pinnast. Eriti tugevasti on märgata tungi välja argipäeva hallide müüride vahelt. Teadmine, et see vähemalt vaimus, unistustes on võimalik, annab mõnikord rõõmsama jume Adamsi värssidele.

Nagu varemgi nii on ka selles kogus just Adamsi armastuslühirikas enam dekoratiivset sillerdust kui tema muus filosoofilises luules. Ta kinnistab tihti üsna tabava elegantsiga armuelamuste efektseid detaile, kuid ometi kostab tema rütmikast läbi, nii fokstrotlik kui see mõnikord ongi, igatsus mingi tundmatu ja olematu naise järele, kes võiks täiuslikult rahuldada ta nõudlikku hinge. Seni aga kui seda pole leitud, jäädakse armastuses üksi, ollakse vaatleja ja mõistuslik eritleja. Adamsi armastuslühirikas vibreerib enamasti mõte, mitte tunne. Kuigi siin on mõnikord pinnalist ja edevatki sära, ei saa ometi salata, et Adams tihti suudab paari joonega vägagi nõtkelt tabada seda ürgselt naiselikku omapära, mis tõstab lendu mehe meeled.

Adamsi teadlik ja tahtlik efektiarvestus ei ole selles kogus nii silmapaistev kui mõningates tema varasemates värssides, sest ta näib püüdnud kaine täpsuse, mitte nii väga enam särava mõjuvuse poole. Ometi on siingi paiguti tunda, kuidas mõte ei juhi mitte riimi ja rütmi, vaid riim ja rütm juhivad mõtet. Adamsi vaimne nõtkus ja rikkus ainult päästab, et ei jää sõnadetegemise muljet.

Adamsi luules avaldub vaimne erkus teeb teda huvitavaks ja hinnatavaks luuletajaks. Ka tema siiruses ei ole põhjust kahelda. Et tema värssides aga on enam mõttesära kui tundesoojust, pisut enam ka vist küll endarmastust kui maailmaarmastust, siis see on põhjuseks, et ta pole mitte niivõrd armastatud kui just vaimselt erutav luuletaja.

Erna Tilleman.

J. Semper: Kivi kivi pääle. Romaan. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1939. 408 lk. Hind 4 kr. 90 s.

„Kivi kivi pääle“ on psühholoogiline armastusromaan nagu „Armukadeduski“. Semperi inimesed on tugevasti toonitatud meeleikkusega, kuid kunagi ei kustutata näitelavalt ka intellekti valgust. Nad on tüüpilised tänapäevainimesed, ka peategelased Joel Hurt ja Reet Niinemäe, keda teistest tegelastest eraldab ehk ainult nende suurem iseseisvus ja nooruslik siirus. Hurda armastus teise mehe naise vastu pole mingi romantiline kirg, mis salaja nii võimsaks muutub, et sellest teadlikuks saades ilma teiseta „enam elada ei suuda“. Juba esimesel tutvumisel viib vastastikune sümpaatiatunne mõlema poole suhted tavalisest suurema südamlikkuse pinnale, ilma et naise abielusolekut „vanamoelise“ õrna-tundelisusega arvestataks, ja kui nende suveidüll edasi areneb, lepitakse sõnatult kokku kontsessioonialade suhtes, mis abielumehe õigusi ei riiva. Armunud Kikist hoiab Hurta eemal küll vaistlik vastumeelsus, kuid vennanaise soojas läheduses ei keelata noormehe verel äkki pähe tõusmast. See avameelne käsitlus võimaldab sügavat psühholoogilist läbi-valgustust ja äratav lugejas usaldust. Autor riskib isegi sellega, et ta varjamatult oma egoistlike armastajate õnne kirjeldades „romantilisemalt“ häälestatud lugejas võiks äratada kas või kerget vastumeelsust. Võib-olla häirib mõnda lugejat ka autori varjatud poolehoid oma armastajate vastu.

Kuid vähemasti sama tähtsus kui peategelaste armastuse jälgimisel

on Semperi romaanis ka miljööl. Romaan viib meid „koorekihtidesse“, mida enamuse meie prosaiste (peale Hindrey ja Tammsaare) pole kujutanud, arvatavasti nende ringkondade vähese tundmise tõttu; selle käsitlemist on sageli ka halvustatud. Puutume kokku rahameeste, pastorite, kunstnikkude ja ajakirjanikkudega. Ühelt poolt võimaldatakse lugejal heita pilku omaaegse rahvaliidumise tõukejõududesse, vastukaaluks on antud iseloomustavaid näiteid tolleaegsest (ja küllap ühtlasi praegusest) pedantselt bürokratsusest, variserlikest usumeestest, panetanud seltskonnast. Autor ei sunni oma seisukohti peale. Jutlustamise või kohtupidamise asemel selguvad need olukordadest endist, mille leidmisel autoril on head närvi (näiteks groteskne linnavaeste koerakuudi lugu, mille saamiseks terve rida komisjone käima tuleb panna). Autori hoiak on seejuures mõistev, mitte hukkamõistev. Alles teose lõpus tuleb ühiskondlikesse tähelepanekuisse sarkastilisemat tooni.

Raamatu kahele palgele vastab ka kompositsioon. Raamatu esimeses pooles on rõhk miljööl, millest mõlemad peakangelased ainult mõõdukalt esile kerkivad. Kui Joel Hurda esimene loomistuhin pettumuse kaasa toob, kui kääriv ajajärk vaikiva oleku tulemisega lõpeb, jääb teoses ka miljöökujutus tagaplaanile ja ainult siin-seal lisatakse sellele täiendavaid sugemeid. Tähelepanu pöördub nüüd kahe peategelase armastusele, keda raamatu esimeses pooles piisavalt on tutvustatud. Järjekindlalt näidatakse, kuidas egoistlik, ainult enda huvisid arvestav kiindumus eluga järjest enam palgest palgesse peab astuma. Seda valgustavad esmalt peategelaste väikesed tähelepanekud ja arutlused (näit. Hurda mõtisklus armastusest ja egoismist). Jutustuse toon muutub tõsisemaks. Armusuhete kriisis, kus surnud punktilt enam edasi ei saada, pöördub tähelepanu röömsa meelteelu asemel enam enda sisse. Ses hingelises olukorras, kus tõsielul passiivsel endast mööda lastakse voolata, saab ka kogu ümbritsev maailm võõrastava, groteskne varjundi. Esiplaanile astuvad veider vanapiiga Rosalinde ja haiglane Lui. See meeoleu päätib suvila põlemises ja pastori järgnenud pihtimuses. Ka ümbritsevat maailma näidatakse süngemas valguses ja lastakse tegelasi otse tammsaarelike sofismidega opereerida (näit. ärimees Tarase arutlus sellest, kuidas varanduste välismaale viimine on rahvuslik tegu; pastor Niinemäe puhtsüdamlik arvamus, et vaene inimene on õnnelikum, sest et tal varandust pole, mille pärast muretseda). Kui siis armastajad peale lahusolekut jälle kohtuvad, on nad sisemiselt juba küpsamad ja teavad, et armastus pole üheskoos elust põgenemine, vaid sellele ühiselt vastuastumine.

Eemalt vaadates võiks kahelda, kas niisuguste rõhunihtumistega teose ühtlus ei kannata. Head reeglid teatavasti ei luba, et üsna laia- taustalisest miljöökirjeldusest äkki armastusromaanile üle libisetaks või et rahulikult voolav jutustus äkki päris filmilike ootamatustega üllataks. Lugu pole ometi nii, sest kui me kord lugema oleme asunud, mõistab autor meid maailmas, kus ta väikese jumalana valitseb, viimse leheküljeni pinevil hoida. Kui ta tegelased romaani jooksul muutuvad, kui ta mõnda hoopis uuest, üllatavast vaatenurgast näitab, siis mõjub see isegi lugeja huvi tõstmiseks kaasa, sest sama ootamatuse põnevus iseloomustab meie suhteid kaasinimestega ka reaalelus.

Semperi raamatut on nauding lugeda. Ta ei pelga vaimukaid sõnamänge või huvitavaid käänakuid, et teemale ootamatult ligi hiilida, ja lüürikast on ta õppinud, kuidas peatüki või pikema lõigu lõppu puänteerida. Lausete rütmile mõistab ta kord mõõdukate sõnajärje muutmistega, kord otstarbeka lausete liitmiselega anda elu ja hoogu. Sõnas- tuse nõtkusega on kooskõlas ka sisuline ehitus. Iga kivi ses ehitises on hoolikalt valitud, ja juba see pole meie proosas päris igapäevane. Pole midagi trafareetset ega korduvat. Kõik on nähtud isikupäraselt. Ja oma materjali mõistab autor ratsionaalselt kasutada: isegi mõne oma

lühirikas käsitletud lemmikelamuse on ta parajal kohal romaani käiku lülitanud. Aga kõik need kivid ei liitu ka juhuslikult üksteise peale. Stseen ateljees, kus Rõigas korruptsiooni haistab, kui tundmatu heategija enam piimapudelit ukse taha ei pane, on elav episood omaette, kuid ühtlasi oleks raske leida paremat võimalust omaaegse räuskamisliikumise iseloomustamiseks pisiasjade kaudu.

Kuigi Semperi romaan nn. „härrasrahvaga“ tegeleb, pole lugejal õhupuudust karta. Autor ei usu doktriinide õndsakstegevast mõju, seda enam hindab ta koos oma peategelasega loovat isiksust ja võitlust surnud vormide vastu.

Lõppleheküljed on jõulisemaid kogu raamatus. Reeda küsimusele, miks ka rasedad ja tiisikushaiged naised töötama peavad, vastab Hurt lihtsalt: „Aga see on ju nende leib. Ka nende vaev ja higi pannakse seintesse.“ Ja järgmisel leheküljel arutleb Hurt, kuidas inimene ikka suure lapsena oma kätetööd purustab, et siis jälle otsast alata, jälle kivi kivi peale asetada. Need mõttekäigud iseloomustavad ilmekalt seda tervet, mehist ja elurõõmsat vaimu, mis kogu romaani kannab.

Aug. Sang.

Pedro Krusten: Kalle Jaanuse kättemaks. Romaan. K.-ü. „Kultuurkoondis“, Tallinn, MCMXXXIX. 262 lk. Hind 3 kr. 60 s.

Meie viimaste aastate proosas on märgata mõningat süvenemiskalduvust, mis ilmneb vahest kõige tähelepanavamalt järjest kasvavas huvis hingeeluliste probleemide vastu. Mõõdunud aastagi on sel alal esitanud rea huvitavaid katsetusi, milledest P. Krusteni „Kalle Jaanuse kättemaks“ pakub puht-psühholoogilise romaanina esileküündivaid tulemusi.

P. Krustenil on kõigepealt õnnestunud oma uusimas romaanis suure konkreetsuse ning usutavusega näidata, kuidas üle normaalse piiri ulatuv egoism, mis seekord avaldub eeskätt kirglikus tahtes enesele iga hinna eest kindlustada armastatu omandamine, võib sigitada enese ümber järjest kasvavaid kuristikke. Sellise hukatusliku armastusegoismiga puutub Kalle Jaanuse isikus kokku romaani peategelane Aino, noor tundlik, maalt linna siirdunud ja seal juba suurel määral kodunenud neiu, kes on eriti sümpaatne oma noorusliku reipuse, aususe ja siirusega. Armunud Kalle Jaanusesse, ta hakkab järjest teravamini tundma selle singelt armukadedad suhtumise ebaloomulikkust, mis, hoolimata suurest kiindumisest, kasvab võõristama paneva tasakaalutuse ning ülekohtuni. Viimane on Ainole seda talumatut, et selle all tuleb kannatada ka hoopis kõrvalisil isikuil. Aino püüab end päästa kõigepealt ülekohtu salajase heakstegevamisega, siis vahekorra järsu ning selge lõpetamisega ja viimaks abiellumisega teise, tema loomule vastavama mehega. Kuid just viimase sammuga siirdub ta elu kõige otsustavamalt päikesepoolelt varjupoolele. Kannatava kire vaistulise leidlikkusega kasutab Kalle Jaanus kõiki võimalusi, et kätte maksta. Tal õnnestub sisendada Ainosse süütunnet tema elu nurjumises. Tänu mõnele välisele soodsale asjaolule, Aino loomupäraselt väga erksale kaastundele, ta sügavalejuurdunud sisetarbele ülekohtu heaks teha ja ta hingelises kitsikus esilekerkinud ebausklitele pettekujutlustele, mis ta hingelaadi lõplikult ümber kujundavad, saavutabki Kalle Jaanus viimaks täielikult oma sihi ja muutub siis karmilt ükskõikseks.

Teose tegevuskohaks on Tallinn, mida on näidatud täie tõsielulisuse ja mõne värskest nähtud üksikasjaga. Üldiselt on aga oldud tõsieluliste üksikasjade ja vahekordade esitamises romaanis liigagi kokkuhoidlik, mistõttu tundub paiguti abstraktsust ja lugejale võib siin-seal esile kerkida vastamata jäänud küsimusi. Õnneks ei oma need ühelgi juhtumil esmajärgulist tähtsust. Sündmustik areneb üldjoontes sellise paratamatuse ja põnevusega, mida kohtame meil romaanides harva. Eriti peategelase areng moodsate vaadete arukast ning reipast tütarlapsest, kelle pilk on

optimistlikult suunatud tulevikku, kannatava naiseni ja emani, keda hakkavad juhtima rasked mineviku elamused, on põhijoontes väga elav ning veenev. Oma romantilisest erakordsusest hoolimata on saanud usutava kuju ka sünge Kalle Jaanus. Kõrvaltegelastest oleks pälvinud enam tähelepanu Aino mees Priit, kes on jäänud liiga lahtiseks ning skemaatiliseks.

Mõnes muuski väiksemas üksikasjas võib teos äratada soove. Nii ei saa näiteks dialoogi pidada tegelastele alati küllalt loomulikuks. Näib ka, et usutavuse ning veenvuse aste suureneks, kui teose alguse väga selgepäine ja leidlik Aino ei erineks nii teravalt lõpu omast, kes on matunud tunnetehämarusse ja keda nüüd juba täielikult juhivad pahaendelised aimused ja ebausku. Kuigi mitte võimatu, tundub vastuolu paiguti liiga drastilisena.

Teose väärtust tõstab tunduvalt selle tugevasti individuaalne ning oma ülesandeist teadlik stiil, mida võib pidada romaani puht-sisuliste väärtustele võrdseks mõjuteguriks. P. Krustenile on omane energiline, peamiselt dünaamilise sisuga lühilause, alati selgesti tuntava lauserõhuga. Huvitava nähtusena võib konstateerida, et mitmelgi puhul omavad esmajoones rõhukust isikulised asenõnad, mis suudavad ilmse mõjukusega kaudselt tõlgitseda, kuivõrd kõike muud varjutavalt tähtis on isik enesele ja oma lähemaile kõige pisemais üksikasjadeski. Nähtus avaldub seda drastilisemalt, mida vaimselt piiratumate ning keskpärasemate isikutega on tegemist.

Kõne all olev teos näitab võib-olla rohkem kui ükski eelmine kirjanikule kui loomupärasele humoristile omast kaasaelamis- ja -tundmisvõimet oma tegelastele ja inimese mõistmist kõigi tema hüvede ning pahedega. Sündmustiku traagiline areng tingib muidugi huumori pidurdamise. Koomikat leiame eeskätt mõningate veidruste tagasihoidlikus, kuid seejuures siiski väga ilmekas märkimises. Meeleolu jääb üldiselt resigneerituks, paiguti nagu liigagi tugeva sordiini alla.

„Kalle Jaanuse kättemaks“ tähendab kirjaniku loomingus tunduvalt sammu edasi. Sellist ulatuslikku intriigi, sügava hingeelulise probleemi esitamist ja õnnestunud lahendamist, nagu esineb mainitud romaanis, me P. Krusteni toodangus varem pole kohanud. P. Krusteni seni jälgitud lugejale on ta uus ning uudne romaan niisiis mitmeti meeldivaks üllatuseks.

Bernard Sõõt.

Juhan Jaik: Tolmukull. Lastejutud. K.-ü. „Kultuurkoondis“, Tallinn, 1939. Kaas ja illustratsioonid Axel Roosma'lt. 84 lk. Hind 2 kr. 40 s.

Jaik on neid üsna haruldasi lastekirjanikke, kes elavat sõna hindavad sõnas endas peituvate väärtuste ja võimaluste pärast. On ju teada, et igale lapsele saabub kord aeg, mil ta sõnadega opereerib kui kõlaliste leludega, nende tähenduslikust küljest palju hoolimata. Sel ajastul armastab laps käibelolevaid sõnu (või ka omaloodud häälikkombinatsioone) mehaaniliselt ritta lükkida, armastab vaevalt-või üldse mitte ühtekuuluvaid sõnu riimide varal ühendada, oma naiivseist „värssidest“ suurt rõõmu tundes. Et lastele-sobivaid värse luua, peab täiskasvanud lastekirjanik oskama laste kombel mõnu tunda mängimisest sõnadega, sõnade kõlaliste omadustega. Jaik oskab seda, — laste kombel võib ta sõnu kasutada hõlpsastivormitava ja kergestiksiteldava ehitusmaterjalina. Kordamiste, võrdluste, mitmesuguste kõlaefektide kasutamise varal ehitab ta ainult temale omase kerguse ja sundimatusena otse ideaalseid värsslugusid lastele. Tema parimate saavutuste hulka sel alal kuulub „Kassi kaubamaja“ „Tolmukullis“. Sama raamatu teine värssivormis kirjutatud pala, pikem „Lugu Karmillast ja Paharetist“, on vormilt ja sisuliseltki märksa vähem õnnestunud.

Ka „Tolmukulli“ kümne proosapala kirjanduskunstiline tase pole

päris ühtlane. Peamiselt seetõttu, et autor igakord ei arvesta oma lugejate vastuvõtmissuut, kasutades kas liiga raskepärast lauseehitust või lugeja eale mittevastavat abstraktset mõtlemisviisi, nagu jutukeses „Sääsk, kärbes ja kilk“. Head on „Tolmukulli“ need proosapalad, millele sõnastuslaad oma nappuse ja plastilisusega meenutab meie algupärase rahvamuistendite stiili. Ses laadis kirjutatud „Kits pole karielajas“ ja „Hiir läks puid raiuma“ kuuluvad parimate lühijuttude sekka meie lastekirjanduses — nii kompositsioonilt, sisult kui ka stiililt.

Tegelasteks on „Tolmukullis“ igal pool kas linnud või loomad, ühes jutus putukad. Tegellate tegutsemismotiivid on enamasti väikele lugejale arusaadavad, tegellate kõnelused usutavad ja iseloomustavad.

„Tolmukulli“ välimus on haruldaselt kaunis, Roosma illustratsioonid sageli üllatavalt head (lk. 6, 50, 71).

M. Sillaots.

P. Manteuffel: Ajaviide peeru valgusel. 3. trükk. Redigeerinud A. Annist. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1939. 113 lk. Hind 2 kr. 40 s.

A. Annist pole Manteuffeli jutu taasavaldamisel lähtunud valjult tekstikriitilisest seisukohast, ka pole ta tahtnud teose keelt sel määral nüüdisaegseks muuta, nagu see on olnud kombeks meie senises vanemate autorite teoste redigeerimise praktikas, vaid ta on leidnud mingi vahepealse, eeskätt esteetilisi huve rahuldava menetlusviisi. Ta on teostest kõrvaldanud vana, saksapärase kirjaviisi ja üldse kirjutamiseseärasused, mis ei tugene tookordsele hääldamisele ja praegu ainult raskendaksid teksti lugemist; muidugi on sama teed läinud ka võõrast rahvusest autori otsesed keele- (sagedaimini objekti-)vead, kuigi mitte tühjendavalt. Et aga meie vanemais tekstides keeleline arhailisus (osalt isegi vigasus!) moodustab tähtsa baasi teoste nüüdseks nautimiseks, siis pole redigeerija soovitavaks pidanud arhaisme kõiki täiesti kõrvaldada, vaid on jätnud neist alles teatava esinduse. Kõigepealt on sõnade järjekord jäänud täiesti nõnda, nagu see esineb aluseks olnud „Aiawite pero walgussel“ 2. trükis (ilm. 1839), väga harva on vaid lausete liitekohtades puuduv lisasõna sulgudes lisatud; ka postpositsioonide tarvitamine, niipalju kui Manteuffeli võrdlemisi heas rahvakeelses teoses seda esinebki, on jäänud puutumata; vist stiililistel kaalutlustel on respekteritud mõnesuguseid iseloomulikke objektivääratusi (nagu „küll ma sind kätte saan“, „panin teda kaenla alla“); on arvestatud ja püütud muutumatult edasi anda dialektilisi iseärasusi (lähän, naesterahvas; seie; sündind, aitand; nurkas), kuid juba suurema ettevaatusega (nähtused nagu pitkemale, vaub, maenitsus on kirjakeelseiks normaliseeritud); lõpuks on lubatud mõningaid arhaisme (sana, herra; jo, mo jne.), kuid üldiselt on nende suhtes oldud hoopis tõrjuvam (on hüljatud näit. järgsilpide o: nago, hobbone, ja palju muud vanavokalisti alalt, niipalju kui poldud kindel, kas hääldamises seda kajastus; seetõttu pole alles jätud ka stiililiselt huvitavaid õ vasteid: keik, nenda; nou, moisas; samuti haruldasi vokaale sõnatüüpides nagu teädus, unenäud, pää(v) jt.). Manteuffelil kaunis järjekindlalt esinenud kongruentsitust pole redigeerija läbi lasknud, vaid on nurksulgudes selle parandanud täiskongruentsiks (muu[lt] kohalt, kurja[le] teele, laia[le] teele laduma). Võib-olla poleks kahju teinud, kui vähemasti vokalisti alal Annist oleks konservatiivsemalt talitanud; kuid küsimus oleks seisnud siis ka ainult teatavas enamas või vähemas, ja pole seega oluline. Peaasi — kompromiss ise keelelistes küsimustes näib valitud redigeerimisohimõtte puhul kõige enam sobivat. Manteuffeli käesolev jutt on üks esimesi kunstikavatsuslikke pikemaid algupäraseid jutustusi eesti kirjanduses, ja selle laiemale hulgale määratud uues trükis on ainult mõistlik ka meie poolt tõhustada autori püüet lugejais eeskätt kunstilisi elamusi tekitada. Seda ei saavutata aga enam jutu nüüd juba küllalt abituiks osutuvate sisuväärtuste, vaid just keele ja stiili täien-dava arhaismihõngu varal. Käesolevas väljaandes isegi teksti graafiline

pilt sihib hea eduga lähenemise poole originaali kirjapildile. Väga kohased on ka initsiaalid ja eriti illustatsioonid kunstnik A. Veeberilt oma moodsas vanamoeliseses.

Vaieldav on, kas sääraates, enam kunstilise kavatsusega populaarseis väljaannetes on mõtet rakendada erilist nn. aparati, s. o. anda joonealuseid märkusi algtrükkides esinenud sõnavariantide j.m. kohta. Käesolev väljaanne pole teaduslik, ja ka siin antud märkused ise pole enamasti tekstikriitilist laadi, vaid registreerivad — peale paari erandi — ainult erandlikumaid sõnavorme originaaltekstist algkujul, juhul kui neid käesolevas redaktsioonis tunduvalt on muudetud. Antud ulatuses, kus võrdse väärtusega tekstimuudatusi kaunis rohkesti ka registreerimata on jäetud, ei oma selline aparaat vajalikku kaalu.

„Aeawite peergo walgussel“ uus, 3. trükk ilmus sekulaarväljaandena. Redigeerija on, vahest ehk liiga silmas pidades teaduslike uustrukkide kohta kehtivat tava, olnud äärmiselt kitsi kirjandusloolise ja teadusliku lisaandmestiku andmisega Manteuffeli elu ja loomingu kohta. (Pikem, põhjalikum, kuigi laialivalgavam artikkel Manteuffelist ja ta ajast ilmus redigeerijalt samal ajal „Loomingus.“) Teose järelsõnas on siiski üht-teist huvitavat napilt riivatud („Aeawite...“ käsikirja valmimise aja, autori teise teose algupära kohta). Ometi oleks uustruki küllalt populaarne laad lubanud põhjalikumalt kirjandusloolist eessõna ja juubelilapse autorist ehk mõningaid uusigi andmeid, samuti kui tema puhul mõned lahendamist ootavad küsimused (muu seas ikka veel see autori nime kirjutamise viis — Manteuffel ~ Mannteuffel ~ Mannteuffell) võinud leida soodsa juhuse avaldamiseks või lahendamiseks.

E. Raudsepp.

Kustas Matisoo: **Õppursõdur jutustab.** Lugusid Eesti Vabadussõjast I. Kagurindel. Eesti Kirjastuse Kooperatiiv, Tartu, 1939. 208 lk.

Pealkirja järgi otsustades pidasin raamatut memuaarteoseks. Ent lugedes selgus, et on tegemist tööga, millel puuduvad selged liigitunnused: sisaldades üsna suurel määral memuaarlikke sugemeid, esitatakse ühtaegu ilmseid kirjanduslikke nõudlusi; vabadussõjaainelist ajaloo-traditsiooni kasutades püütakse sellele anda lühijutu vorm. Seega koh-tame siin tõeliste sündmuste kõrval omajagu stiliseerimist ja luulet. Silmatorkav on ka meeluslik element: sõjasündmuste kirjeldusi, eriti raamatu algosas, on püütud suupäraseks teha isamaalise paatose rammusa kastmega. Nii on siis K. Matisoo töö mingi segatüüpi toode, mis koosneb mälestustest, ajalootraditsioonist, novellist ja patriootilisest traktaadist.

See kogemus tekitas segatud tundeid käesoleva teose suhtes. Väljakujunenud liikide väheoriginaalne segamine ei või kanda head vilja. Kuidas meeldiks meile hobuse, lehma, sea ja kassi segasidik ja kuidas suudaks säärane monstrum täita neid funktsioone, mis neil on üksikult, näit. seda, mida suudab hea hobune? Või millist praktilist väärtust omaks hakkamasina + habemenoa + lapsevankri + raadioaparaadi kombinatsioon? Olgu need võrdlused kuitahes liialdatud ja kunstlikud, nad ometi selgitavad, et liikide teravam väljaarenemine, liigifunktsioonide eristumine on igal alal edukas ja toimub intensiivsemate saavutuste huvides. Ei või see siis teisiti olla ka kirjanduses ja käesoleval puhulgi. Kes mitut eesmärki taotleb, on nagu kütt, kes mitut jänest korraga jälitab, ent muidugi ühtki ei taba.

Vaatame käesoleva raamatu peakomponente ja tendentse ükshaaval.

Kas on autoril õnnestunud pakkuda korralikke ajaloolisi novelle? Et autor seda on taotelnud, nähtub sellest, et õppursõdurite sõjamälestused on kujundatud lühilugudeks (arvult 20), mis sisaldavad ühe keskse peategelase või sündmuse ja on arendatud novellistlikul põhimõttel. Aja-

looline novell on ju täiesti mõeldav (vt. näit. V. v. Heidenstami tihedaid lühijutte Karl XII-st). Käesolevad novellid on aga liiga haljad ja alaealised, et nende puhul tõsisemalt rääkida kirjanduslikest väärtustest. Juba see, et ainestik on autorile liiga lähedane, et ta on ise selles olnud kaastegev, mistõttu tal näib olevat raske tabada sobivat vaatekaugust objektiivseks kujutamiseks, et ta käsitleb teemasid ühepoolset ja erapoolikult, et ta näit. alavääristab vastast ja ülistab oma mehi suure patriotilise paatusega — juba see üksi surub need lood isamaalise sisuga noorsookirjanduse tasemele. Sellele lisanduvad tegelaste sagedane eba-realsus, nende kujutamine sangaritena, olustikuliste detailide kunstikavatsuseta esinemine või puudumine, dialoogi isikupäratus jne. Siiski ei saa salata, et mõned vanemate sõdurite tüübijoonistused on nähtud päris ilusasti, käsitledud koguni teatava huumoriga, nagu näit. „Reamees Jaan Kakri“, „Kroonumees Herbert Purröt“, „Saatus“ jm.

Aga võib-olla seisneb nende jutukeste peaväärtus ajalooainelises sisus? Sellekski on üsna rohkesti pidemeid: jutustused on täpselt lokali-seeritud nii ajalooliselt (dets. 1918 — okt. 1919) kui ruumiliselt (reaalsed kohad vabadussõjajärgsel rindel ja lähemas tagalas), tegelastest on nimede järgi otsustades vähemalt osa reaalsed isikud (tundmatute nimede kohta ei tea seisukohta võtta). Kahtlemata ei puudugi teosel teatavat tähtsust ajaloomaterjalina. Kuid kahjuks on kirjanduslik ümbertöötus vähendanud nende teadete usaldatavust. Pealegi ei anna autor meile mingeid andmeid, kust ta esitatavad ained on saanud (kuipalju siin on isiklikke mälestusi ja kuipalju teistelt saadud materjale?) ega tagatise, et kõik esitatu oleks kontrollitult täpne ning võltsimatu. Esineb näit. pike-maidki tsiteeritud monolooge, samuti dialooge, aga meie ei tea, kas on säilinud sellekohaseid dokumentaalseid tekste või reprodutseerib autor neid enda ja teiste mälu järgi — 20 aastat hiljem! — või koguni fabuleerib peast?

Ka puhtmemaarilist osa ei esine siin mõõduandvas ulatuses, pealegi puudub selgem piir selle ja muu päritoluga materjali vahel. Päris autobiograafiline näikse olevat ainult „Tundmatu lind“ — lugu õppur-sõdur-kuulipildurist, kes saab haavata ja kelle päästab punasõduri käest tundmatu linnu häälitsemine. Muidu jutustatakse kolmandas isikus, ainult kohati, näit. veel jutus „Kohusetunne“, räägitakse „meie pataljoni-st“. Lisaks sellele, et on ära segatud mälestusliku ainese piir võõrast allikast saadud materjali suhtes, ei vasta selle materjali esitaminegi memuaarkirjanduse nõudeile.

Samavõrra kui ilukirjandusliku, memuaarilise ja ajalooainelise žanri segamisest johtuvad poolikused kisub raamatu taset alla autori liialdatud isamaaline meelsus, mis retušeerib realistlikud detailid ja areneb kohati õõnsaks hurraapatriotismiks.

Säärase materjali suhtes, nagu siin raamatus pakutakse, tuleks pidada väärtuslikumaks kaht järgmist menetlust: Kas avaldada isiklikud mälestused ja teistelt kogutud jutustused täpselt ses sõnastuses ja sel kujul, nagu nad säilitatud või saadud, mitte midagi lisamata ega midagi ilustamata. Siis oleks neil Vabadussõja ajaloo materjalidena püsiv allikaineline väärtus, eriliselt õppur-sõdurite osa suhtes meie Vabadussõjas. Raamatu algul oleks pidanud sel puhul olema üksikasjaline sissejuhatus teatmetega, kust ja kellelt on materjalid pärit, kuidas kogutud, mil määral usaldatavad, kuidas on väljaandmisel meneteldud jm. — Või teine võimalus — luua nendest materjalidest täiesti vabalt kunstiküpsi töid, hoolimata seejuures tõsiasialistest detailidest, hoolitsedes vaid kirjandusliku väärtuse eest. Mulle näib, et esimene moodus oleks käesoleva töö autorile olnud jõukohasem kui teine, kuigi tal endal rohkem edevust on esineda ilukirjanikuna.

Igatahes on käesolev töö õpetlik näide sellest, kuidas meetodilagedus töö väärtust hävitavalt kahjustab.

Jättes puudu väga tarvilikud selgitused teose iseloomu ja tekkimise kohta osutub autor lõpplahendusel mõnes suhtes väga hoolikaks: ta annab teose sisukorra ja 4 leheküljel otse pedantsuseni küündivaid selitusi töös esinevate sõjatehniliste terminite kohta, seletades agaralt ka üsna üldarusaadavaid sõnu, nagu: alarm, barrikaad, distant, garnison, komissar, kommunist, mobilisatsioon, patareid, kaarik, kogupauk, väliköök jm.

Kokkuvõttes: K. Matisoo lühilugude kogu meie Vabadussõjast on loetav raamat. Selles on joonistatud hulk õppursõdurite ja vanemate sõjameeste kujusid, osalt humoristlikuski laadis, samuti üsna elavalt kujutatud eesliini olustikku ja mõningaid operatsioone kagurindel. Seda jutustab autor suurel määral isiklike kogemuste põhjal. Ta püüab anda jutustustele novellistliku vormi, kuid ei saavuta kuigi suuri kirjanduslikke tulemusi. Terviklikumad tunduavad olevat „Vennad“, „Reamees Jaan Kakri“ ja mõni muu. Ka ajaloo allikmaterjalina ei ole esitatud ainesitiku väärtus kuigi kõrge. Nõretav tendentslikkus pole teosele olnud kasuks. Teoses tarvitatud materjalid oleksid pidanud olema esitatud kas objektiivselt-asjalikult või siis oleks teos pidanud olema kirjutatud täiesti ilukirjanduslikult. Segameetod viib paratamatult poolikutele tagajärgedele. Ses mõttes olgu käesolev teos hoiatavaks näiteks. Sellest hoolimata pole töö hoopis väärtusetu: tal on oma tagasihoidlik koht noorsooraamatuna.

Paber — hallivõitu ja puine — ei jäta just head muljet. Sisuline viga on see, kui autor väidab, et Vabadussõjas olevat vallutatud „esimest korda ajaloo põline ja kuulus vene läänepost — Pihkva“ (lk. 151). Eks Lembitu juba a. 1212 ei vallutanud Pihkvat ja kas mitte a. 1918 polnud Pihkva Saksa valduses?

August Palm.

Felix Oinas: **Petõfi**. Suurmeeste Elulood nr. 51. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1939. 164 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Meie haritumagi üldsuse ettekujutus Ungarist tikub tihti olema ühekülgne ja väär. Ungariga kaastuvad meil ikka veel kujutlused esmajoones kui romantikaküllasest veinidemaast, palava elukire ja vahutava temperamendi muretust kodupaigast, kus p a r i k a, too mõru ja hõrkjas vürts, kohub tütarlaste veres, kus p u s t a, too kurb-tühi rohulagendik, on täis imepärast eksotikat, ja kus t š a a r d a a š, too säntendav rahvants, omab kedatahes kaasakiskuvat võlujõudu. Kui mõnda maad aga tuntakse peamiselt väliselt, kuulduste ja filmioperettide järgi, siis polegi selles palju imestada. Eesti keeles on ju seni puudunud vähegi spetsiaalsamad tutvustused ungari vaimuelu, kultuuripüüdluste ja kirjanduslike eneseteostuste kohta. Kõnesolev Budapesti ülikooli eesti keele lektori F. Oina poolt koostatud Petõfi elulugu on seega esimene nõudlevam katse pakkuda üht peatükki ungari kultuuri loost.

Pole mitte juhus, et ungari suurmeeste seast eesti üldsusele esimesena tutvustamiseks on valitud just Petõfi. Kaalukate kirjanduseautorite otsust mööda kuulub Petõfi maailmakirjanduse viie suurima luuletaja hulka — tasaväärsena ta seisab Homeroose, Dante, Shakespeare'i ja Goethe kõrval. Ungarlastele ta on saanud otse legendaarseks vabaduse võrdkujuks. Selle talupoegliku päritoluga tulihinge maistest matkamisest annab kõnesolev eluloo teos meelde jääva pildi. Petõfi on laulik selle sõna kõige ilusamas mõttes.

Eluloo koostaja on suutnud õnnelikult valida paljudest Petõfi-käsitustest just seesuguse, mis meie kaasaja mõistuspärastele arusaamadele on kõige vastavam. Mitte idealiseeritud legendide mõttekujutusi ega tundetoonilisi ülistusi, mida Petõfi-kultus Ungaris nii ohtrasti on tootnud, ei refereerita siin, vaid ajaloo tormiste sündmuste taustal tutvustatakse liha ja verega inimese tõsiolulisi tegusid, sihiteadlikke püüdlusi ja süga-

vasti haaravaid mõtteid. Tihedaks kootud tagapõhi tolelaegse Ungari ühiskondlikest ja vaimukultuurilistest oludest laseb eriti selgesti näha Petőfit juhtival kohal kogu ajajärgu reformide-taotlustes. Nõnda ammutame selle meile ikkagi peamiselt luuletajana hinnatava suurmehe eluloo kaudu süvendatud ettekujutuse ka sajanditetagusest Ungarist.

Kiitvalt peab esile tõstma teose hästi tabatud proportsioone üksikute osade vahel. On osutatud üheväärselt tähelepanu Petőfi luuletoodangu kõigile järkudele ja hea valikuoskusega esitatud nende kohta näiteid. Mitmed eestindused kahe tõlkija sulest ilmuvad siin esmakordselt ja väärivad juba sellistenagi märkimist.

Teose sõnastusele ja keelele ei saa etteheiteid teha. Uute ja ülimoodsate sõnade kasutamisest on loetavuse huvides hoidutud. Kui aga ühel korral esineb ultraneologism *hailang* („... kirjeldab tuule muutlikkuse taga hinge kõige vastakamaid *hailanguid*“, lk. 110), mille kohta ükski uute sõnade sõnastik ei tea seletust anda, siis märkab vähegi teravama keeletaibuga lugeja ilma pikemata, et sõna peab tähendama *tundeliigutust, emotsiooni*. Luulekujundiliseks väärmoodustiseks tuleb pidada sõna *trükivalgus* („... ei saanud ... *trükivalgust* näha“, lk. 107), mis näikse olevat *trükimusta ja päevalguse segimineku tulemus*. Hungarismideks võib tunnistada sõna *körval* tavalise ääres asemel („... karjusetule *körval*“, lk. 6, vrd. ungari *pásztortúz* mellett) ja kooloni tarvitamise eesti interpunktsioonipruugile võõriti („... see mees oli: *Vörösmarty*“; ka lk. 69). Lissasetusi lehekülje alläärel oleks ehk olnud enamgi vaja, nagu rahaühikute *floriini* (lk. 14) ja *grossi* (lk. 18) puhul ning ristinimega *Zoltan* (vrd. *türgis sultan*, lk. 146) ühenduses. Kui sissejuhatuses loetellakse Petőfi eestindajaid, siis oleks võinud rõhutada, et M. Veske, V. Grünthal-Ridala ja A. Kruus on tõlkinud Petőfit algkeelest, samuti oleks eesti lugejal kindlasti huvitav kuulda, et Petőfi ainus romaan „*Timuka köis*“ a. 1911, muidugi saksa keelest tõlgituna, on ilmunud ka eesti keeles. Ühele ebatäpsusele illustratsioonide osas on juba tähelepanu juhtinud E. Virányi (vt. „*Turán*“ 1939, nr. 6, lk. 147), kes asjatundjana kinnitab, et kunagi oli Segesváris küll Petőfi ausammas, kuid praegu on see mälestusmärk Rumeenia vallutuse eest paos ja asetseb Kiskúnfélegyházás. Lõpuks olgu veel nenditud mõned trükivead (lk. 6, 71, 72, 90) ja üks komistus lehekülje viitega (lk. 8, 102 pro 104).

Need üksik- ja pisiasjad, mida siin on teose kohta puudustena esitatud, ei vähenda aga sugugi raamatu vourusi. See on ammoodatud raamat eesti teadlikuma lugeja lauale. Ungari rahvusvärvides — punavalge-rohelises — visandatud kaas ja hulk illustratsioone tekstis teevad raamatu ka väliselt nägusaks. Jääb vaid tõsiselt soovida, et teos leiaks arvuka lugejaskonna ja et sellele järgneks väarikat lisa nõukate ungarlaste võitlusrohkest eneseteostusest vaimu ja võimu teedel. Esimeses järjekorras aga ootame luulevalimikku Petőfist.

Juhan Viiret.

Studia Fennica III. Revue de Linguistique et D'Ethnologie Finnoises. Tome III. Helsinki, 1938. Publié par Dr. Martti Haavio, Dr. Aarni Penttilä.

Pealkirjas tähendatud väljaanne, mis oma ilmutumist alustas 1933. a., kuulub soome noorema põlve teadlaste ühisürituste hulka. Sarja toimetajaks on seni olnud folklorist Martti Haavio ja keeleteadlane Aarni Penttilä, autoreiks aga kahes esimeses vihus Lauri Hakulinen, O. J. Tallgren - Tuulio, Kustaa Vilkuna, Martti Haavio, Elsa Enäjärvi - Haavio ja Eino Leskinen. Kuna kaks esimest vihku on sisu poolest tugeva folkloristliku ja keeleteadusliku kallakuga, siis ei ole allkirjutanul nende kohta palju ütlemist. Etnograafina juhiksin tähelepanu ainult II vihus ilmunud Kustaa Vilkuna uurimusele soome ikkehärgadest („*Verwendung von Zugochsen in Finland*“), mis on ainuke

omalaadne kokkuvõte Läänemere ümbruse rahvaste härjakultuurist, kusjuures erilist rõhku pannakse Soome-Eesti olude valgustamisele.

Vaatlusalune kolmas vihk sisaldab kolm puhtkeeleteaduslikku kirjutist ja nimelt: Lauri Hakulinen, „Les dictionnaires des parles populaires et la linguistique moderne“ ja „Finnisch *Iuokka* 'Klasse'“; Erik Ahlman, „Über Adverbien“. Neljas, Eino Leskise kirjutis „Zur Geschichte der Forschung über die karelische Sprache und der karelisch geschriebenen Literatur“, on, nagu juba pealkirjast nähtub, keeleteaduslik ja kirjanduslooline ühtlasi. Folkloriste esindab Martti Haavio artiklis „Der Tod des grossen Pan“.

Jättes kõigi nimetatud kirjutiste sisulise arvustamise vastava ala asjatundjate hooleks, juhiksin tähelepanu siiski kahele huvitavamale, nimelt Hakulise ja Leskise artiklile. Hakulinen, kes on ennegi tuntud oma uudsete ja julgete seisukohtadega, jõuab seekord oma lühiuurimuses sõna- ja asjavõrdluse varal üllatavale tulemusel, nimelt et soome sõna *Iuokka*, millega märgitakse niihästi liiki, klassi (ms. ka kooliklassi) kui ka looka (painutatud puu, hobuselook), on lõppude lõpuks ühte algupära (varem seisukoht: *Iuokka* 'klass' < rootsi *loka*). Kuivõrd säärane ühendus keeleliselt võimalik on, jäägu keeleteadlaste otsustada, asjavõrdluse põhjal on seletus küllaltki veenev. See ja sama autori poolt mõned varem ilmunud uurimused näitavad aga küll selgesti, kuivõrd tähtis on keeleteadlasel olla ka hea aineline kultuuri tundja. Sõna- ja asjauurimise rööbik teostumine Soomes näib igatahes head vilja kandvat.

Leskise kirjutisega avaneb lugejale kokkuvõtlikult tüki ke karjala hõimu kultuurilugu. Autor jälgib siin esiteks karjala keele vanimaid mälestisi, annab ülevaate vanemaist karjalakeelseist raamatuid ja peatub lõpuks karjalaste kirjanduse, keelemälestiste kogude, sõnaraamatute jne. juures. Seda kirjutist tuleb soovitada igale, kes vana ja kuulsa karjala rahva hilisema kultuuri arenguga tahab tutvuda.

Etnograafilisi kirjutisi on ses vihus kahelt autorilt, üks Kustaa Vilkunalt („Das Krummholz im Kuntgeschirr“) ja teine kadunud Ilmari Manniselt („Die Gebäude der Setukesen“, E. R. Muuseumi Aastaraamatuis I ja II ilmunud eestikeelse kirjutise „Setude ehitused“ autori poolt lühendatud ja pärast autori surma K. Vilkuna poolt trükki toimetatud tõlge).

Hakulise järel Vilkunat lugedes selgub, et look on teataval määral käesoleva vihu suurnumbriks. Ka Vilkuna käsitleb looka, ja tema töötulemused pole vähem uudsed kui Hakulise omad. Hobuselooka on seni üldisemalt peetud tüüpiliseks slaavipäraseks rakendusvahendiks, kuigi mõned slaavi uurijad (Stassov, Volkov) selles arvamuses ongi kahelnud. On ju isegi sõna *look* loetud vanaks slaavi laenuks (olgu et selle algkuju ei tähenda slaavi keeltes spetsiaalselt hobuselooka, vaid kõverdatud puud üldse).

Autor viitab sellelegi tõsiasjale, et vene keeles tuntud hobuselooa nimetust (*dugà*) pole laenatud ühegi soome-ugri rahva keelde, kuid tema peaväited on siiski etnoloogilis-kultuuriloolised. Ta esitab rea tõsiasju, millest selgub, et look peaks algupäraselt kuuluma soome sugu rahvaste kultuuripiirkonda. Selgub kõigepealt, et slaavlastest kasutavad looga-rakendust järjekindlamalt ainult suurvenelased, kuna muude slaavi hõimude juures on look kas täiesti tundmata või ainult paiguti tarvitusel (lõuna- ja lääneslaavi härjaalad). Kuid nagu vene etnograafi ja kunstiajaloolase Stassovi poolt kogutud andmed näitavad, ei saa ka hobuselook Suur-Vene alal olla kuigi vana: esimesed ajaloolised teated sellest ei ulatu kaugemale kui XVI sajandisse tagasi. Neile andmeile täiendus näitab Vilkuna etnograafiliste faktide najal, et look vene rakenduses on võrast algupära: vene look ei ole säärane painduv rakendusvahend nagu näit. soome oma, vaid sellest on kujunenud raske, kohmakas iluse,

nagu tavaliselt kultuurilaenudega juhtub, kui nad laenajale jäävad olu-
võõraks; vene troikas kannab ainult keskmine hobune looka, kuna kaks
äärmist on rakendatud veorihmadega, mis osutavad autori arvates vanale
algupärasele paarihobuserakendusele. Kui vaadata rakendusviisidele laie-
mas ulatuses, siis selgub, et üksiklooma rakendus esineb järjekindlalt
ainult soome-ugri rahvaste juures, kuna naabrid — germaanlased, slaav-
lased ja türgi rahvad — on kasutanud veoloomadeks härgi. Härjaraken-
dust tunnevad aga hobuserakenduse kõrval ainult liivlased, eestlased ja
läänesoome lased.

Siin pole ruumi laskuda üksikasjadesse. Märgitagu ainult veel, et
autor looga kasutamise kohta Eestis on leidnud ürikulisi andmeid juba
XIV sajandist ja Soomest XV sajandist (nn. Kalmari koodeksist⁴). Peale
selle esitab ta looga maapärlisuse tõestuseks veel fakti, et hobuseloolal
peale oletatava slaavipärase nimetuse on veel vana ja üsna laialt tuntud
rööbiknimetus (karjala, vepsa, ingeri *vemmel* ~ *vempele* jne.). Ka aisal
kui loogarakenduse paralleelnähtusel on soome-ugri keeltes ühine nimetus.
Peale selle tuleb arvesse võtta sedagi, et look esineb väga sageli soome-
rahvalauludes.

Kokkuvõttes võib öelda, et Vilkuna kirjutis on huvitavaks lisandiks
meie kultuuriloolle. Ühtlasi näitab see, et mitmed vanad kivinenud seisukohad
on võinud püsida ainult seetõttu, et neid pole tähtsaks peetud
revideerimisele võtta. Iseküsimus on muidugi, kas Vilkuna seisukohad
täht-täheolt püsima jäävad, sest vene materjalid võivad siin ehk tuua veel
tähtsat lisavalgustust. Üks on aga küll kindel, et loogarakendus on põhja-
maine nähtus, mis muuhulgas on iseloomustav kõigile põhja pool asuvaile
soome sugu rahvastele. Võib olla, et isegi meil tuntud komme härgi üksik-
kult ree ette rakendada on tunnistas üksikrakenduse primaarsusest. Ja
võib-olla valitseb üksik-ikke ja looga vahel teatav ideesugulus, sest
lõppude lõpuks võib ju loogalegi vaadata kui hobusele kohandatud ikkele,
mis roomade abil on kombineeritud rangidega.

Teoses leiduv teine etnograafilise sisuga kirjutis, *M a n n i s e* setu
ehitiste ülevaade, on lugejaile eestikeelsel kujul juba ammu tuttavaks
saanud, mistõttu puudub vajadus seda veelkordselt siin pikemalt refe-
reerida. Mannise töö on seni jäänud ainukeseks ulatuslikumaks uurimu-
seks setude ehitiste kohta, kuigi see ala nõuaks veel palju üksikasjalise-
mat tööd. Kuna setude ehitised sisaldavad rahvusvaheliseltki väga palju
huvitavat, siis on Mannise kirjutise ilmumine ühes suuremas kultuur-
keeles aina tervitatav. Saksakeelses tõlkes on töö saanud isegi parem,
täpsem ja tihedam kui seda oli eestikeelne redaktsioon.

„*Studia Fennica*“ on lõpuks tähelepanud väljaanne seski mõttes,
et see on hakanud avaldama etnoloogilis-keeleteaduslikku bibliografiat
Soome kohta, kus ms. leidub ka rida eesti autorite töid. Bibliograafilise
osa toimetajaks on Sulo H a l t s o n e n. Peale selle leidub teoses veel
arvustuste osa (*Libri recentes*), milles on seni vaatlusele tulnud välja-
ande autorite huvipiirkonda kuuluvaid teoseid. „*Studia Fennica*“ seni-
ilmunud vihud näitavad, et Soome iseseisvuse ajal küpsenud teadlaste
pölv jätkab seda viljakat tegevust rahvakultuuri uurimise laial põllul,
mida seal enne seda juba aastakümneid on tehtud. Jääb ainult soovida,
et praegused rasked katsumisajad ei hõrendaks soome uurijate peret selle-
võrra, et elav teaduslik töö selle all hiljem kannataks.

G. Ränk.

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1940 ASUTATUD 1906. XXXIV

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja D. PALGI.

Toimetus:

P. ARISTE (rahvaluule), H. KRUUS (ajalugu), F. LINNUS (rahvateadus), A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käskkirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid. Avaldatud käskkirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetust jätab enesele õiguse avaldada käskkirja lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Aia 19 Tartus, telefon 43-00, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti. Aastakäik umb. 800 lk.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil ka otsiläinud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatunud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbril korrapärast ilmumisaega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Aia 19, tel. 43-00.
Akaademiiline Kooperatiiv, Ülikooli 15, tel. 20-63.
„Noor-Eesti Kirjastus“ o/ü., Rüütli 11, tel. 38-22.
K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 22-50.

„Pressa“, ajakirjand. keskladu, Rüütli 11, tel. 29-58.
Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, Pikk 2, tel. 428-83.
„ „ „ S.-Karja 23, tel. 446-11 ja 479-25.
K/ü. „Rahvaülikool“, Pärnu m. 10, tel. 446-66 ja 446-67.
„ „ „ Harju 48, tel. 444-37 ja 444-39.
A. Keisermann, Kinga 6, tel. 414-51.
O/ü. J. G. Krüger, Pikk 9.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 75 kr., pool lehekülge 40 kr., veerand lehekülge 20 kr.

Varasemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXXII (1930—1939) hinnaga à 6 kr., nahkk. 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 43-00, posti jooksev arve 20-36.

ÜKSIKNUMBRI HIND 50 S.